

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

Obsah

Před devadesáti lety. Několik úvah o rozdělení Těšínska v roce 1920 v evropských souvislostech	1
I. část	
Dan Gawrecki	
Těšínsko ve vědomí české a polské mládeže	7
Denisa Labischová	
Humor v díle Henryka Jasiczka	13
Libor Martinek	
Raškovice a jejich památník	17
Jiřina Veselská	
K devadesátým narozeninám Miloslava Kročka	19
Karel Jiřík	
Památce Ivo Stolaříka	20
Mečislav Borák	
Publikace Počátky kostela Všech svatých v Místku	21
Pavčina Běrská	
Kniha Těšínsko – země Koruny české	22
Petr Kozák	
Muzeum Těšínska v roce 2009	24
Výroční zpráva	
Zbyšek Ondřeka	
Z nové literatury (nejen) o Těšínsku	32
Gabriela Chromcová – David Pindur	
Města a obce Těšínska se představují	33
Pražmo	
David Pindur	

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně s finanční podporou Moravskoslezského kraje v rámci Programu rozvoje muzejnictví v Moravskoslezském kraji.

Adresa redakce:
Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín,
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223,
e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Redakce:
Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. David Pindur
Redaktor: Mgr. Radim Jež

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; RNDr. Jiřina Kábrtová;
doc. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.; doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.;
PhDr. Karel Müller; doc. RNDr. Radim Prokop, CSc.;
RNDr. Miroslav Skarka; doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.;
Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lucie Kučová
Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandryšová
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 9. 3. 2010
Výšlo: 31. 3. 2010
Tisk: Printo, spol. s r.o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsahy článků odpovídají autoři.

Při úpravě rukopisu pro časopis Těšínsko je nutno se řídit pravidly zveřejněnými na adrese: <http://www.muzeumct.cz/tesin/tesinsko/pokyny.php>

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Musaion v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životících, v Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích, v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobře, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni, v Technickém muzeu v Petřvaldě a v Regionálním informačním centru v Českém Těšíně. Časopis lze zakoupit také v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech u Jablunkova.

Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 40 Kč, celoroční předplatné 160 Kč a poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska získávají časopis v rámci ročního členského poplatku 200 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Před devadesáti lety. Několik úvah o rozdělení Těšínska v roce 1920 v evropských souvislostech

I. část

Dan Gawrecki

Dne 28. července 1920 bylo arbitrážním rozhodnutím mocností, které zvítězily v první světové válce, Těšínsko rozděleno mezi Československo a Polsko. Na obou stranách, zejména však na polské, byl tento akt přijat s pocitem nespokojenosti a křivdy.¹ Resentimenty přežívají v jisté míře až do dnešního dne, neboť byly později umocněny dalším „dělením Těšínska“ po Mnichovu v roce 1938, událostmi z období nacistické okupace, nenaplněnými představami některých skupin obyvatelstva o hranicích po roce 1945, způsobem přiznávání státního občanství někdejšími „volkslistářům“, státní politikou v oblasti národnostních vztahů atd.² Různost pohledů na otázky spjaté s těmito událostmi se projevuje v literatuře, publicistice a vůbec ve veřejném mínění v různé míře až do dnešního dne. A bude se vyskytovat zřejmě do té doby, pokud potomci či sympatizanti aktérů, účastníků a současníků dění před devadesáti lety přestanou uvažovat o dějinné spravedlnosti a radit, třeba jen v náznacích, svým předkům, co a jak měli v té či oné situaci udělat.

Soustředíme se hlavně na léta 1918–1920, byť s nutnými přesahy do předchozího nebo

následného vývoje. Vycházím z literatury uvedené v poznámkách, z níž jsou inspirujícími především práce Józefa Chlebowczyka³ a Jaroslava Valenty,⁴ které posuzují vývoj v regionu v širším dějinném kontextu a v potřebném srovnání. O to nám v našich úvahách půjde především, protože události byly již mnohokrát popsány a komentovány, i když i nová syntéza historie Těšínska z let 1918–1920 by byla žádoucí. Valentova základní práce byla napsána téměř před půl stoletím, ovšem analýza regionálního materiálu nebyla jejím prvořadým záměrem, autor je považován především za historika mezinárodních vztahů. Chlebowczykova posmrtně vydaná práce (z druhé poloviny 80. let minulého století)⁵ je prvním serióznějším pokusem o souhrnné vyličení národnostních vztahů zemí střední a jihovýchodní Evropy v kontextu utváření poválečných hranic. Svým způsobem začleňuje Těšínsko do oné atmosféry a umožňuje poznání společných a odlišných vývojových rysů.

Ti, kteří se na Těšínsku narodili nebo tam žijí, případně mají k němu bližší vztah, jsou často až konsternováni vývojem tohoto území

Hotel „Brauner Hirsch“ (Hnědý jelen) z r. 1912 na náměstí v Těšíně se stal po 1. světové válce sídlem mezinárodní komise, která se zabývala otázkami dělení Těšínska, r. 1916, Muzeum Těšínska

Mezinárodní komise v Těšíně.

Obyvatelům knížectví těšínského.

Během posledního týdne bylo plebiscitní území dějištěm vážných nepokojů, jichž opakování se musí za každou cenu zamezit. Mezinárodní komise doufala dosud, že by mohla udržet pořádek v zemi, aniž by sahla k mimořádným opatřením. Její naděje byla zklamána. Bylo vidět zločince, kterak nejenom vyháněli násilím z bytů nevinné rodiny a drancovali obchody za bílého dne, nýbrž na úkor důstojnosti spravedlnosti přinutili dokonce násilím soudní úřad k propuštění vězňů.

Mezinárodní komise se tedy rozhodla sáhnouti přistě k nejprísnějším opatřením, aby byl znovu zjednan pořádek v zemi a vrácena byla obyvatelstvu Slezska důvěra, kterou musí mít v ochranu zákona, jakož i aby každému zajištěna byla bezpečnost života, majetku a osobní svoboda.

Následkem toho rozhodla Mezinárodní komise zavést výjimečný stav a podrobiti zločiny spáchané rušiteli veřejného pořádku výjimečnému vojenskému soudu, který bude soudit s největší přísností zákona. Při tom počítá s tím, že všichni obyvatelé Slezska, kteří chtějí žít v míru a pořádku, budou ji podporovat v jejích snahách, aby výjimečná opatření se ukázala ihned účinnými a aby čím dříve opět mohl být obnoven normální režim.

Mezinárodní komise doufá s druhé strany, že mírumilovní občané usnadní činnost vojenské moci, která byla pověřena úlohou znovu zjednat pořádek, tím, že se neúčastní žádného shlukování ani žádných zakázaných projevů. Komise upozorňuje původce nepokojů, že byly dány vojsku nejprísnější rozkazy a že po upozornění a po třetím obvyklém vyzvání vojsko upotřebí zbraně a bude střílet na každého, kdo se nepodrobí daným rozkazům. Jest proto záhodno, aby v případě nepokojů všichni mírumilovní lidé, ženy a děti zůstali doma.

V Těšíně, dne 24. května 1920.

Podepsali:

**Za Velkou Britanii: M.E.C. Wilton. Za Itálii: M. L. Borsarelli.
Za Francii: M. H. de Manneville. Za Japonsko: M.S. Yamada.**

*Výzva mezinárodní komise
k zachování klidu a vyhlášení
výjimečného stavu
na nepokoji zmítaném
Těšínsku, 24. květen 1920,
archiv Davida Pindura*

v 19. a 20. století a může se jim zdát, že jde o neobvyklé specifikum. Území, jež se zpočátku jevilo pro pozorovatele zvenku jako nepřítisň přitažlivé, ležící na pomezí tří států vzbudilo větší pozornost v důsledku rozvoje ostravsko-karvinské průmyslové oblasti, místní rozdíly národnostní a sociální byly posíleny migračními procesy, přerůstaly v postoje antagonistické. Jaromír Nohavica ve své populární písni líčí, jak se idylicky žilo v nerozděleném Těšíně „před sto lety“, ovšem jen díky tomu, že lidé nevěděli „co je čeká“. Avšak i před sto lety se střetávaly již tři vyhraněné národní koncepce zformované v programy, které se mohly oprávněně jevit ještě jako nerealizovatelné spekulace. Z nich byla vůči monarchii loajální koncepce česká, která před světovou válkou usilovala „pouze“ o federalizaci Rakousko-Uherska, kdežto polská poněkud určitěji směřovala k obnovení polské státnosti ze tří záborů, tj. před rokem

1772 (Slezsko však nebylo „zábořem“) a německá v radikálních představách toužila po středoevropském Velkém Německu.⁶ Místní obyvatelstvo bylo do jisté míry zasaženo těmito představami, bylo jimi ovlivňováno stále více prostřednictvím médií, různých politických kampaní, zvláště volebních, při sčítání lidu, zápisů do škol atd. Pominuli jsme zde dosti početnou skupinu místního obyvatelstva, tzv. Šlonzáků, většinou mluvících polským nářečím, ale odmítajících „všepolskou“ („allpolnisch“) propagandu a polské národní snahy. Existence monarchie měla v politických aktivitách šlonzákovské Slezské lidové strany vedené Josefem Koždonem své nejupřímnější zastánce.⁷

První světová válka z těchto koncepcí, které v německém, polském a českém případě měly celostátní a nikoli jen regionální povahu, pomohla vytvořit argumenty, které se mohly spolupodílet na utváření hranic nových států. Nedělejme si ovšem iluze, že poválečná mapa Evropy byla narysována místními a případně i celonárodními programy a činiteli. Rozhodla o ní porážka centrálních mocností ve světové válce. Pokud by Německo s Rakousko-Uherskem zvítězily, uplatnila by se německá hegemonie ve středoevropském prostoru; stěžejí by se prosadila v listopadu 1916 monarchie příslibená polská státnost, která se týkala hlavně polského království, či austropolská koncepce; a i kdyby se tak stalo, tužba těšínských Poláků po sjednocení Těšínska s Haličí by zůstala chimérou, jak ukazují odvetné německé aktivity usilující o připojení Osvětimska a Zátorska k Rakouskému Slezsku (kupodivu na základě jinak popíraného českého historického práva).⁸ Pokud by se podařilo realizovat záměr uzavřít separátní mír mezi dohodovými mocnostmi a Rakousko-Uherskem, zůstala by monarchie zachována. Otázka Těšínska by se pak jevila ve zcela jiném světle. Historik by sice neměl příliš uvažovat v kategoriích „kdyby“, na druhé straně i současníci museli být připraveni na různá alternativní řešení, která se ukazovala jako možná, či reálná.

To, co jsme zde uvedli, se týká osudů celé Evropy, států a v tomto kontextu i regionů, zejména těch, jejichž státní či zemská příslušnost mohla být zpochybněna. Z tohoto pohledu pak vývoj Těšínska a hraniční spory, které se ho týkaly, nemusí být považován za příliš specifický. Území se smíšenou národností a náboženskou skladbou, s národnostně „nevyhraněným“ charakterem, ležící poměrně daleko od „národních center“, můžeme najít v Evropě několik desítek. Na Těšínsku známé rčení o tom, jak během svého života člověk mnohokrát změnil své státní občanství a přitom bydlel pořád na jednom místě, je běžné i ve Východní Haliči (Západní Ukrajina), Podkarpatské Rusi (Zakarpatské Ukrajina), Bukovině, v různých balkánských, pobaltských

a dalších zemích. I projevy vývoje z let 1918–1920 na Těšínsku mají své analogie a podobnosti v jiných oblastech.

Po pádu středoevropských monarchií se tvořily nové státy, v některých větších regionech i menších okrscích byl deklarován vznik efemérních „státních útvarů“, které často existovaly jen na papíře a v představách svých tvůrců. Docházelo k vojenským okupacím různých území, na nichž se podílely jednotky italské, jihoslovanské, rumunské, maďarské, rakouské, polské, ukrajinské, ruské, československé i armády dohodových mocností; docházelo ke střetnutím a obětem na životech.⁹

Když se rozpadala rakousko-uherská monarchie, převzaly na Těšínsku faktickou moc dva spolu soupeřící orgány (Rada Narodowa dla Księstwa Cieszyńskiego a Zemský národní výbor pro Slezsko). Obě instituce prohlašovaly, že se ujímají vlády nad celým Těšínskem. Provizorně si rozdělily správu oblasti počátkem listopadu 1918 v očekávání, že definitivní hranice stanoví oficiální státní reprezentace nebo mírová konference.¹⁰ Šlo tedy o to, kterému státu připadne Těšínsko, resp. jak bude rozděleno.

V průběhu hraničního konfliktu, v literatuře mnohokrát popsaného, se v někdejší Rakouské Slezsku objevily další orgány s jinými koncepcemi politiků německých a šlonzákovských. V Opavském Slezsku a na severní Moravě představitelé provincie Sudetenland proklamovali připojení k tzv. Německému Rakousku, fakticky ovšem

k Německu, protože spojení s Rakouskem, jak ukazuje pouhý pohled na tehdejší mapu, nebylo reálné.¹¹ Na Těšínsku měly mezi Němci tyto snahy málo stoupenců, spíše se uvažovalo o vytvoření jakéhosi nárazníkového „neutrálního“ státu mezi Německem, Polskem a Československem. Jednou z variant mělo být spojení hornoslezského průmyslového území z někdejšího Pruska a ostravsko-karvinské průmyslové oblasti do státního útvaru, jenž by byl mezinárodně garantován. Očekávalo se, i když se to oficiálně neprohlásilo, že tento státní útvar bude mít jen přechodný charakter do doby, než vznikne situace, kdy bude opět připojen k Německu. Dnes nám připadají tyto plány jako podivné fantazie, ve své době však mohly do jisté míry spoléhat na podporu americké, britské, nebo i italské diplomacie, snažící se omezit francouzský vliv ve střední Evropě.¹² Příčiny těchto neutralizačních německých, nebo proněmeckých úvah byly zřejmé: patrně nenajdeme stát, který by po prohrané válce zvětšil své území. Z těšínského pohledu bylo důležité, že s těmito projekty sympatizoval Josef Koždoň a jeho stoupenci. Pro něj bylo zásadním požadavkem prosazení nedělitelnosti Těšínska. Když se ukázalo, že neutralizační představy nemohou být naplněny, spoléhal na Beneše a československou zahraniční politiku, že se jí podaří inkorporovat celé Těšínsko do ČSR.¹³ Oficiální československé ambice však byly „skromnější“: získání uhelného revíru a košicko-bohumínské dráhy.¹⁴ Tyto

Šlonzákovská antipolská propagandistická pohlednice, r. 1920, Muzeum Těšínska

údaje představují jen nejstručnější náčrt situace na Těšínsku, pokud jde o představy o administrativním začlenění. Lze je rozšířit o různé varianty a modifikace.

Vyskytly se stovky návrhů týkajících se územního začlenění teritorií na pomezí různých států. Pokusíme se to ilustrovat jen na některých příkladech, hlavně pokud jde o pozdější československé území. V pohraničí českých zemí byly kromě již uvedeného Sudetenlandu vytvořeny další tři provincie (Deutschböhmen, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren) vesměs s vlastními vládami a parlamenty. Poslední dvě provincie skutečně usilovaly o spojení s Rakouskem, tedy konkrétně o začlenění do Horních a Dolních Rakous, s nimiž hraničily. V případě Deutschböhmen a Sudetenlandu byla taková státní integrace iluzorní, očekávalo se spíše spojení se Saskem a Pruským Slezskem, zejména pokud by došlo ke sloučení Německa s Německým Rakouskem. Území všech čtyř provincií mělo kolem 26 tisíc km² s více než 3 miliony obyvatel. Podpora ze strany Německého Rakouska nemohla být v tehdejších podmínkách jiná než symbolická, i když např. na jižní Moravě operovaly neoficiální dobrovolnické jednotky z rakouského území. Do konce roku nepočetná československá armáda většinou bez boje obsadila území zmíněných provincií (Liberec byl obsazen 16. prosince stejně jako Znojmo, Opava 18. prosince). Mnohde německé obyvatelstvo přijalo obsazení území s ulehčením a s nadějí, že budou překonány svízelné hospodářské a zásobovací poměry.¹⁵

Po vzniku Slovenské národní rady v Turčianském Sv. Martině a její deklaraci

o společném státu Slováků a Čechů 30. října 1918 vznikly téměř vzápětí v řadě slovenských regionů a míst orgány s jinými představami o územním začlenění někdejších Horních Uher a jejich částí. V jednotlivých regionech se ustanovovaly místní ozbrojené gardy i vlády. Např. v Prešově vznikla 4. listopadu pod vedením tamního archiváře a novináře Viktora Dvorcsáka (Dvortsak, Dvorčák) Východoslovenská rada, která 24. listopadu v rezoluci žádala setrvání východního Slovenska v rámci Maďarska, 11. prosince byla v Košicích vyhlášena Slovenská lidová republika (Slovjacká republika) v rámci Uherska. Ta trvala necelé tři týdny do obsazení Košic československým vojskem 30. prosince 1918. Jedna skupina spišských Němců vytvořila Hornouherskou lidovou radu pro Německé Uhersko, která v Kežmarku 9. prosince 1918 prohlásila vytvoření tzv. Spišské republiky (Selbständige Zipser Republik). Dne 8. listopadu 1918 vzniká ve Staré Ľubovni Ruská národní rada, usilující o společný postup uherských a haličských Rusínů a o připojení k samostatné Ukrajině; když se toto řešení ukázalo jako nereálné, navázali styk se Slovenskou národní radou a přijali řešení v rámci československého státu.¹⁶

Dne 5. listopadu 1918 vzniká Oravská národní rada s požadavkem připojení „polských etnických terénů“ Spiše a Oravy k Polsku.¹⁷ V Bratislavě (v roce 1918 se ještě jmenovala č. Prešpurk, s. Prešporok, m. Pozsony, n. Pressburg) se od pádu monarchie do obsazení československým vojskem uvažovalo o neutrálním statutu a o přejmenování na Wilsonovo město – Wilsonstadt. Mnohem složitější byla situace na Podkarpatské Rusi. Představitel rusínské emigrace v USA

Pracovníci plebiscitní skupiny Josefa Koždoně (sedící uprostřed dolní řady, označen křížkem), předsedy Slezské lidové strany, r. 1920, Pelc, Ferdinand: „O Těšínsko“. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928

Řeka Visla u města Skočov na Těšínsku byla počátkem února 1919 obsazena československým vojskem (domácími i oddíly francouzských a italských legionářů) pod vedením pplk. Josefa Šnejdárka s cílem zamezit konání voleb do polského sejmu na tomto území, r. 1917, Muzeum Těšínska

právník Hrihorij Žatkovič požadoval 21. října po Wilsonovi samostatnost, ten však doporučil autonomii v rámci některého ze sousedních států. Žatkovič navrhl po jednání s Masarykem Americké národní radě Uhro-Rusínů připojení k ČSR, po hlasování rusínských emigrantských spolků se 2/3 z nich rozhodlo pro toto řešení, necelá čtvrtina byla pro začlenění do Ukrajiny, něco přes 2% žádalo úplnou nezávislost. Z orgánů, které na tomto území uplatňovaly různé představy o státním začlenění, jmenujeme alespoň pročeskoslovenskou Karpatoruskou národní radu v Prešově (9. listopadu 1918) a Uhroruskou národní radu v Užhorodě, která se 9. listopadu 1918 přihlásila k myšlence celistvosti Uherska. V Jasině byla o den dříve – 8. listopadu – vyhlášena Huculská ukrajinská republika a vydala proklamaci o jednotné Ukrajinské republice a ukrajinském národě, který měl žít v prostoru od Tisy až po Kavkaz. Místní shromáždění v Chustu 21. ledna 1919 požadovalo připojení k Ukrajině. Dne 5. února 1919 byla z iniciativy maďarské vlády ustavena správa tzv. Ruské krajiny s místodržitelstvím v Mukačevě, později vznikaly orgány Maďarské republiky rad, Kolčakova vláda v Omsku požadovala připojení sledovaného území k Rusku atd.¹⁸

Pestrou mozaiku by poskytlo třeba jen vyjmenování obdobných místních a regionálních orgánů na tzv. Lemkovtině, Východní Haliči (Západní Ukrajině), Bukovině, na územích mezi dnešním Rakouskem, Itálií, Slovinskem, Chorvatskem, v Burgenlandu, Banátu, Vojvodině, Baranje, Sedmihradsku, v pohraničí balkánských států, na německo-francouzském a německo-dánském pomezí i podél polských hranic (s Litvou, Východním Pruskem, dnešním Běloruskem, v Horním Slezsku aj.). Spíše jako kuriozitu

můžeme uvést situaci v nejzápadnější části Rakouska ve Vorarlberku (spolková rakouská země od roku 1918, hl. město Bregenz), kde se po konci války projevilo úsilí o připojení k neutrálnímu Švýcarsku.

Mezi příčiny vzniku zmíněných orgánů patřilo zpochybnění a krach dosavadních státních autorit existujících po staletí, iluze o tom, že nastává nová doba, v níž budou demokratickým způsobem řešeny nejrůznější problémy včetně státních hranic. Mocně působilo heslo práva národů na sebeurčení, které každý interpretoval v duchu svých vlastních zájmů a představ. Každý také zvažoval, kde se mu bude žít lépe.

Na Těšínsku docházelo na obou stranách ke střetávání kompetencí v obvodech pod správou českých a polských orgánů; zejména odvody do polské armády a především vyhlášení voleb do polského sejmu bylo českou stranou považováno za neoprávněný výkon polské státní svrchovanosti, za fait accompli („skutek/fakt dokonany“). Praha přesvědčovala Dohodu, že by se mělo Těšínsko obsadit dohodovým vojskem, k čemuž nedošlo. S historickoprávním zdůvodněním a zejména s argumentem, že Varšava neodvolala na Těšínsku a ve sporných částech Spiše a Oravy volby do sejmu, došlo k československému vojenskému zákroku, k sedmidenní válce ukončené na naléhání mírové konference. Tato akce považovaná v Polsku za českou imperialistickou agresi byla počátkem celé řady problémů, které nebyly dořešeny po celé meziválečné období. Polská literatura zdůrazňuje, že naopak československá strana vytvořila tažením zastaveným počátkem února 1919 u Skočova fait accompli, který pak byl uplatněn ve prospěch československého stanoviska.¹⁹

Politika fait accompli byla ovšem výrazným a všeobecným rysem v politickém životě Evropy prvních poválečných let. Např. Józef Piłsudski ještě v roce 1923 považoval vytváření fait accompli za důležitou metodu své práce: „*Ja stałą swą*

wytęzną miałem – stworzenie faktów dokonanych, aby później otrzymać uznanie de iure.“²⁰ Téměř každá změna, která nebyla v souladu se starým pořádkem, byla takto posuzována, bez nich by ostatně zůstaly zachovány dřívější režimy i hranice.

POZNÁMKY

- Valenta, Jaroslav: Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko. Opava 1961, s. 288–289; Gawrecki, Dan: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938. Český Těšín 1999, s. 63, 72, 120 (zde v pozn. č. 1 další literatura a doklady).
- Např. Borák, Mečislav: České Slezsko 1938–1945. In: Gawrecki, D. (ed.): Dějiny Českého Slezska 1740–2000. Opava 2003, s. 380–383; Janák, Dušan: České Slezsko po roce 1945, tamtéž, s. 496–501 (v těchto pracích a v závěrečném seznamu je uvedena další literatura).
- Chlebowczyk, Józef: Między dyktatem, realiami a prawem do samostanowienia. Prawo do samookreślenia i problem granic we wschodniej Europie Środkowej w pierwszej wojnie światowej oraz po jej zakończeniu. Warszawa 1988; týž: Nad Olzą. Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII, XIX i XX. Katowice 1971.
- Valenta, J.: Česko-polské vztahy; týž: Středoevropské nástupnické státy – několik reflexí. In: Jirásek, Z. – Stárková, J. (edd.): Rozpad Rakouska-Uherska a fenomén versailleského systému ve střední Evropě. Opava – Wien 1997.
- Chlebowczyk, J.: Między dyktatem.
- Gawrecki, Dan: K rozdílným pohledům české, polské a německé historiografie na národnostní vývoj v Rakouském Slezsku. In: Šesták, M. – Voráček, E. (edd.): Evropa mezi Německem a Ruskem. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. Praha 2001, s. 239–254; Gawrecki, Dan: Polska, czeska i niemiecka historiografia wobec problematyki narodowościowej na Śląsku Austriackim w XIX w. In: XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław 15.–18. 9. 1999. Pamiętnik, I: Przełomy w historii. Toruń 2000, s. 271–286 aj.
- Např. Pallas, Ladislav: Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku. Ostrava 1969; Dobrowolski, Piotr: Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918–1939. Kraków 1972.
- Viz uvedené a další práce Valentovy, Chlebowczykovy nebo z jiného aspektu Gawrecki, Dan: Śląskość w państwie Habsburgów 1742–1918. Studia Śląskie, 52, 1993, s. 47–60. K možnostem menších států (nikoli sporných regionů) ovlivnit řešení hraničních problémů: „*Rok 1918, výsledek světové války, stvořil nejen novou dějinnou situaci, ale i novou historickou příležitost. Také, a hlavně možná, pro malé národy. Nerozhodovaly sice o podobě světa, ale musely být v něm teď, být aspoň do jisté míry respektovány, když se státní osamostatňovaly. „Světovost“ jejich problemů spočívala v tom, jak s touto příležitostí naloží [...]*“ Kvaček, Robert: Ke vzniku Československa. In: Valenta, J. (ed.): Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě. Praha 1999, s. 35.
- Kromě již uvedených prací např. Winter, Jay M.: První světová válka. Praha 1995; Jindra, Zdeněk: První světová válka. Praha 1985; Honzák, František – Pečenka, Marek – Stellner, František – Vlčková, Jitka: Evropa v proměnách staletí. Praha 2001 (různá slovníková hesla); Dějiny novověku IV. Praha 1973; Kontler, László: Dějiny Maďarska. Praha 2001; Procacci, Giuliano: Dějiny Itálie. Praha 1997; Kováč, Dušan: Dějiny Slovenska. Praha 1998; Šesták, Miroslav – Tejchman, Miroslav – Havlíková, Lubomíra – Hladký, Ladislav – Pelikán, Jan.: Dějiny jihoslovanských zemí. Praha 1998; Danilák, Michal – Heppner, Hafale – Švorc, Peter (edd.): Velká politika a malé regiony 1918–1939. Prešov – Graz 2002, s. 298 ad.
- Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry, s. 29 (komentář k posouzení úmluvy v literatuře a některých soudobých dokumentech na s. 65 v pozn. č. 44–50).
- K Sudetenlandu viz Freissler, Robert: Vom Zerfall Österreichs bis zum tschechoslowakischen Staate. Berlin 1922; Gawrecká, Marie: Němci ve Slezsku. 1918–1938. Opava 2002, s. 38–57; Basel, Ladislav – Fidler, Pavel: Severní Morava a Západní Slezsko pod vlivem německého iredentismu do r. 1919. Bruntál 1971; Valenta, Jaroslav: Tzv. Sudetenland a počátky iredentistické politiky německé buržoazie ve Slezsku a na Ostravsku. In: Grobelný, A. (ed.): Sudetští Němci a Mnichov. Ostrava 1964, s. 11–34.
- Valenta, Jaroslav: Plány německé buržoazie na neutralizaci Ostravska a Těšínska v letech 1918–1920. Slezský sborník, 58, 1960, s. 289–312; Brozek, Andrzej – Kulak, Teresa (edd.): Podział Śląska w 1922 roku. Okoliczności i następstwa. Wrocław 1996; Kapala, Zbigniew – Lesiuk, Wiesław – Wanatowicz, Maria Wanda (edd.): Górny Śląsk po podziale w 1922 roku. Co Polska, a co Niemcy dały mieszańcom tej ziemi? I. Bytom 1997; Masnyk, Marek: Granica polsko-niemiecka na Górnym Śląsku w polityce Polski i mocarstw zachodnioeuropejskich w 1921 roku. Opole 2005; Hauser, Przemysław: Śląsk między Polską, Czechosłowacją a separatyzmem. Walka Niemiec o utrzymanie prowincji śląskiej w latach 1918–1919. Poznań 1991.
- Pallas, L.: Jazyková otázka (a další studie tohoto autora); Dobrowolski, P.: Ugrupowania i kierunki separatystyczne; Nowak, Krzysztof: Ruch koźdowiowski na Śląsku Cieszyńskim. In: Wanatowicz, M. W. (ed.): Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność. Katowice 1995; Gawrecká, Marie: Josef Kozdon und die Schlonsakenbewegung. Jahrbuch des Schlesischen Friedrich-Wilhelms Universität zu Breslau, 35, 1994, s. 207–227 ad.
- Valenta, Jaroslav: Zásah T. G. Masaryka do sporu o Těšínsko. Slezský sborník, 88, 1990, s. 161–165.
- K německým provinciím v českém pohraničí, kromě Sudetenlandu (o něm literatura v pozn. č. 11) uvádíme tento výběr z literatury – obecně srov. Klimek, Antonín: Velké dějiny zemí Koruny české XIII. Praha – Litomyšl 2002, s. 31–35; Cesar, Jaroslav – Černý, Bohumil: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. I. (1918–1938). Praha 1962, s. 62–111; Molisch, Paul: Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918–1919. Wien – Leipzig 1932. K Deutschböhmen viz Cajthaml, František: Sláva a pád provincie Deutschböhmen. Ústí n. L. 1924; Lodgman, Rudolf: Für die Selbstbestimmung Deutschböhmens. Wien 1919. K Böhmerwaldgau viz Hozmann, Josef: Šumava za převratu I–II. Sušice 1935. K Deutschsüdmähren viz Coufal, František: Osvobození jižní Moravy. Praha 1937; Oldofredi, Hieronymus: Zwischen Krieg und Frieden. Zürich – Leipzig – Wien 1925 aj.
- Klimek, Jozef: Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava 1980; Houdek, Fedor: Vznik hraníc Slovenska. Bratislava 1931; Klimek, A.: Velké dějiny, s. 35–43, 67–71 aj.; Kováč, D.: c.d., s. 181–187; Orlof, Ewa: Działalność słowackich emigrantów politycznych w Polsce w latach 20-tych XX w. na podstawie materiałów w Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie. In: Danilák, M. – Heppner, H. – Švorc, P. (edd.): Velká politika a malé regiony, s. 189; Tajták, Ladislav: Revolučné roky 1848/1849 a 1918 v Historickom oblúku a so zreteľom na východné Slovensko. In: Harbulová, L. (ed.): Stredoeurópske národy na krížovatkách novodobých dejín 1848–1918. Zborník venovaný prof. PhDr. Michalovi Danilákovi, CSc. k jeho 65. narodeninám. Prešov 1999, s. 82–83. V tomtož zborníku sa problematika týkajúca ešte tyto články: Olejník, Milan: Postoj spišských Nemcov k rozpadu Rakúsko-Uhorska a vzniku ČSR, s. 309–315; Konečný, Stanislav: Rusíni na Slovensku a rozpad Rakúsko-Uhorska, s. 290–299; Murcko, Michal: Utváranie severných hraníc Slovenska na Spiši a územie okresu Stará Ľubovňa, s. 316–322; Varinský, Vladimír: Vytváranie severnej hranice Slovenska na Orave a Spiši v r. 1918–1920. In: Kuberski, L. – Lis, M. (edd.): Rok 1918 w Polsce i w państwach sąsiednich. Osiećdziesięciolecie zakończenia I wojny światowej z perspektywy śląskiej. Opole [1999], s. 124–128. Ve stejném zborníku ještě články Martuliak, Pavol: Rozchod Slovenska s Uhorskom a jeho vstup do Česko-Slovenska v roku 1918, s. 80–88; Alberty, Jozef: Oslobodzovanie Slovenska a boj o jeho južnú hranicu, s. 115–122; Švorc, Peter: Slovensko a Podkarpatská Rus na pôde Spoločnosti národov ve 20. rokoch 20. storočia. In: Velká politika, s. 125–126; Nowak, Krzysztof: Kwestia słowacka w opiniach polskich na Śląsku Cieszyńskim w latach 1918–1920. In: týž (ed.): Śląsk Cieszyński u zarania polskiej i czechosłowackiej niepodległości 1918–1920. Cieszyn 1999, s. 32–58 aj.
- Klimek, A.: Velké dějiny, s. 48–51, 88–92; Švorc, Peter: Štátoťvorné predstavy a snahy stredoeurópskych národov a realita po skončení prvej svetovej vojny. In: Harbulová, L. (ed.): Stredoeurópske národy, s. 161–181; Danilák, Michal: Podkarpatská Rus v politike susedných štátov. In: Danilák, M. – Heppner, H. – Švorc, P. (edd.): Velká politika, s. 59–82; Boldyžar, Mychajlo: Štátoťvorné procesy na Zakarpatsku v medzivojnovom období (1918–1938). Tamtéž, s. 83–92; Harbulová, Lubica: Miesto karpatoruskej otázky v zahraničnopolitických aktivitách vlády A. V. Kolčaka. In: Tamtéž, s. 104–119; Švorc, P.: Slovensko a Podkarpatská Rus, s. 126.
- Švorc, P.: Štátoťvorné predstavy, s. 170–172 (zde další prameny a literatura); Polonska-Vasylenko, Natalija: Geschichte der Ukraine. Von den Anfängen bis 1923. München 1988.
- Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry, s. 32–38, 65–67, pozn. č. 62–94 (zde literatura a prameny).
- Chlebowczyk, J.: Między dyktatem, s. 515 (cit. podle Piłsudski, Józef: Pisma. VI. Warszawa 1937, s. 122 – Sprawa wileńska. Wykład I.).

Těšínsko ve vědomí české a polské mládeže

Denisa Labischová

Téma těšínské minulosti, určené míšením rozličných etnik, vzájemným kulturním obohacováním i národnostními a politickými konflikty, představuje pro školní výuku dějepisu bohatý informační a formativní potenciál, jenž však zůstal dlouhá léta nevyužit. V současné době začíná být regionální historie akcentována díky snahám o hlubší reformu dějepisného kurikula a vnímání národní historie v evropském kontextu se zřetelem ke specifické situaci středoevropského regionu.¹ Katedra historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě se od poloviny devadesátých let soustavně zabývá empirickým výzkumem historického vědomí mládeže, zjišťuje kvalitu vědomostí české i zahraniční (polské, slovenské, rakouské, či německé) mládeže z oblasti kultury a historie sousedních národů, přičemž se zaměřuje také na podobu národních auto- a heterostereotypů.² V některých průzkumech byly sledovány rovněž vědomosti a postoje českých i polských žáků a studentů vztahující se k Těšínsku.³ Sociologické výzkumy interetnických vztahů a postojů týkající se polské menšiny v České republice dlouhodobě uskutečňuje Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě.⁴

Výzkum, jehož výsledky zde prezentujeme, byl realizován na přelomu let 2005/2006 a zahrnoval 103 studentů Lycea A. Osuchowského v Těšíně (Cieszyně, dále jen Cieszyně), poprvé byli osloveni také studenti Gymnázia s polským vyučovacím jazykem v Českém Těšíně (106), včetně jeho elokovaného pracoviště v Karvině: v obou případech se jednalo o studenty maturitních ročníků tříd se všeobecným zaměřením.⁵ Pro komparaci je využito obsáhlého empirického výzkumu dlouhodobého charakteru z let 2001/2002,⁶ v němž bylo osloveno 426 českých a 278 polských gymnazistů (ve věku 17–18 let) metodou postojového dotazníku a 416 českým a 235 polským gymnazistům z různých regionů obou republik byl zadán vědomostní test.⁷

V příložených tabulkách a grafech jsme přistoupili k následujícímu označení jednotlivých skupin respondentů:

Český Těšín: polští gymnazisté z Českého Těšína (2005/2006)

Cieszyn: polští gymnazisté z Cieszyna (2005/2006)

PR: gymnazisté z různých regionů Polské republiky (2001/2002)

Ostravsko: čeští gymnazisté z Ostravy, Bohumína, Havířova a Karviné (2001/2002)

ČR: gymnazisté z různých regionů České republiky včetně Ostravska (2001/2002)

Zaměřili jsme se na analýzu následujících vybraných položek vědomostního testu a postojového dotazníku:

- úroveň nejzákladnějších vědomostí o Těšínsku, resp. Slezsku
- identifikace případných problémů v současných bilaterálních vztazích
- obliba sousedního národa ve srovnání s jinými Evropany v postojích českých a polských středoškoláků
- nejvýraznější rysy stereotypního obrazu Čechů a Poláků

Úroveň základních vědomostí o historii Těšínska, resp. Slezska

V rámci všech uvedených průzkumů byly testovány znalosti historie sousedního národa chronologicky postihující celý historický vývoj země od raného středověku. Přímou k tématu Těšínska a Slezska se vztahovaly tři otázky, v nichž měli respondenti za úkol vymezit pojmy Slezsko a Těšínsko, vyjmenovat česká a polská města, jež se v těchto regionech nacházejí, a stručně objasnit spor o Těšínsko po první světové válce.

Budova I. Všeobecně-vzdělávacího lycea A. Osuchowského v Těšíně (I Liceum Ogólnokształcące im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie), r. 2009, foto David Pindur

Co je to Slezsko?

Výsledky průzkumu ukázaly, že se jak čeští, tak polští gymnazisté omezili převážně na geografické vymezení regionu, o historickou specifikaci se pokusilo většinou méně než 10% respondentů (s výjimkou zmínky o územních ztrátách za vlády Marie Terezie, které uvedlo 12% českých středoškoláků). Za nejpřesnější správnou odpověď považujeme *území na horním a středním toku Odry*, v tomto smyslu zřetelně vynikají respondenti z Cieszyna (17,5%, ostatní skupiny respondentů pod 5%). Patrná je národní perspektiva nahlížení na region, zejména na straně respondentů z odlehlějších regionů Polské republiky, kteří akcentovali polskou část území – *jižní Polsko* – 20% (čeští gymnazisté volili častěji formulaci *hraniční území ČR a PR* – 26%). Výzkum potvrdil také obecně známou tezi o tom, že ve vzdálenějších regionech České republiky nesprávně splývá označení Slezsko se severní Moravou (20% odpovědí), což je zřejmě důsledkem skutečnosti, že Slezsko bylo dlouhá desetiletí v rámci správního členění republiky součástí někdejšího Severomoravského kraje.

Historická charakteristika Slezska v odpovědích gymnazistů nemůže být vzhledem k nízkému počtu získaných reakcí podrobněji analyzována, upozornit je však možno na eventuální návaznost vědomostí na výuku dějepisu (války o rakouské dědictví jsou tradičně jedním z nejoblíbenějších témat českého dějepisného vyučování, zdůraznění momentu častých územních sporů v polských odpovědích může být vedeno také povědomím o konfliktech v jiných historických etapách včetně sporu o Těšínsko).⁸

Odpovědi na tuto otázku svědčí dále o tom, že oslovení polští gymnazisté z Českého Těšína představují specifickou skupinu a jejich reakce se výrazně odlišují od zbývajících vzorků dotázaných. Je nutno podotknout, že tito žáci absolvují v rámci dějepisné výuky probíhající podle učebnic vydaných v Polsku také rozsáhlý exkurz do historie

českých zemí s využitím české učebnicové sady.⁹ Geografické vymezení Slezska zde odpovídá reakcím českých gymnazistů (*hraniční území ČR a PR* – 28%), významný je počet odpovědí zmiňujících řeku Olši (*území v povodí Olše, území rozdělené řekou Olší* – 12%), naopak jsme zaznamenali absenci údajů o významu řeky Odry. 3% z nich zmínila v tomto kontextu Těšínské Slezsko. Ve srovnání s ostatními skupinami respondentů je mnohem hlubší vědomí minulých česko-polských politických sporů o tuto oblast (25%)

Jmenujte česká města na území Slezska.

V českých městech na území Slezska se jednoznačně nejlépe orientují polští gymnazisté z Českého Těšína,¹⁰ ačkoliv (patrně v souvislosti s čilým příhraničním cestovním ruchem) kolegové z „města za řekou“ za nimi ve svých znalostech nikterak nezaostávají.¹¹ Polští středoškolaři ze vzdálenějších oblastí PR si vybavili pouze Český Těšín (15%) a Slezskou Ostravu (11%). Překvapivé je, že čeští respondenti z ostravského regionu uvedli nižší počet údajů a také četnost správných odpovědí je výrazně nižší. Je určitým paradoxem, že Slezskou Ostravu jmenovalo méně respondentů z Ostravska (21%) než z ostatních regionů ČR (29%), což platí rovněž pro Frýdek a Bohumín.¹² Ve výčtu odpovědí dominují města Těšínského Slezska s výjimkou Opavy. Ta je jakožto slezská metropole známa ponejvíce mezi středoškolaři z českých měst mimo Ostravsko (33%).

Jmenujte polská města na území Slezska.

Ze slezských měst a obcí na území dnešní Polské republiky jich dokázali správně vyjmenovat nejvíce gymnazisté z Cieszyna (16 měst a obcí). Také polští respondenti z Českého Těšína se ve vymezení slezských měst orientovali poměrně dobře.¹³ Pro oslovené z Cieszyna i Českého Těšína je typické, že se gymnazisté rozpomněli na velké množství menších obcí v rámci mikroregionu.¹⁴

Sledujeme-li difference mezi skupinami polských středoškoláků, vystupují nejpatrněji v případě měst Bielsko-Biala (zcela ho vynechali dotázaní z odlehlějších regionů, naopak 45% gymnazistů z Českého Těšína a 20% z Cieszyna ho neopomnělo zmínit), Bytom a Opole (nevyskytují se vůbec v odpovědích studentů s polským vyučovacím jazykem z Českého Těšína, pravděpodobně z důvodu větší vzdálenosti). Město Cieszyn uvedlo více než 60% středoškoláků z Českého Těšína i Cieszyna, avšak pouze 30% ostatních polských respondentů, kteří si se slezským územím spojovali častěji Katowice (41%) a kromě těchto dvou měst jmenovali také Wrocław (24%), Bytom (20%), Gliwice (12%) a Opole (10%).

Vědomosti českých respondentů jsou v tomto ohledu dosti slabé. V jejich odpovědích se objevují

*Budova Gymnázia Karviná
v Karviné-Novém Městě,
r. 2009, foto Martin Krůl*

pouze tři města – Cieszyn, Katowice a Wrocław,¹⁵ přičemž část dotázaných přiřadila ke Slezsku chybně také Kraków (5% dotázaných z Ostravska a 9% z jiných míst v ČR).

Co je to Těšínsko?

„Těšínsko“ je pro významnou část českých i polských gymnazistů nejspíš neznámým pojmem – o jeho charakteristiku se vůbec nepokusilo větší množství respondentů než v případě Slezska, a to zejména v polských regionech dále od hranic (60%). Četnosti odpovědí českých středoškoláků téměř nikdy nepřesáhly 7%. Většinu získaných odpovědí nelze považovat za uspokojivé vymezení této oblasti – převládají nicneříkající, či příliš vágní označení *území kolem Těšína, hraniční území ČR a PR, jižní Polsko* atd.

Těšínsko vnímají jako součást Slezska nejvíce gymnazisté z Cieszyna (12,5%), naopak v odlehlejších regionech PR nezvolil tuto odpověď nikdo. Dotázaní z obou Těšíňů zmínili v několika případech spojitost s řekou Olše, jež zcela absentuje v reakcích českých gymnazistů. Minimum respondentů chápe Těšínsko jako důležitý historický fenomén – ovšem také zde je určitý regionální rozdíl: dějinná dimenze figurovala v odpovědích přibližně 10% gymnazistů z Českého Těšína a Cieszyna a 7% Poláků z jiných oblastí Polska a českých středoškoláků. Kromě zdůraznění územních sporů jsme ve vyplněných dotaznících narazili na odkaz k existenci Těšínského knížectví (5% dotázaných z Českého Těšína), někteří respondenti se spokojili s povrchním termínem *historické území* (10% oslovených z Cieszyna).

Jmenujte česká města na území Těšínska.

O historické hranici Těšínského knížectví mají čeští respondenti jen velmi mlhavou představu, o čemž svědčí fakt, že se jim poji výhradně s Českým Těšínem (nebyli schopni uvést ani jedno jiné město).¹⁶ Obzvláště zarážející je tento fakt v případě gymnazistů z Ostravska, kteří nedisponují nejzákladnějšími znalostmi o vlastním regionu.

Polští gymnazisté z obou Těšíňů jsou v tomto ohledu mnohem lépe informováni – je nutno podotknout, že z výčtu slezských měst v odpovědi na předchozí otázku v tomto případě správně vyřadili Opavu (uvadlo ji jen 1% polských studentů z Cieszyna).¹⁷

Jmenujte polská města na území Těšínska.

Také polské obce těšínského regionu jsou dobře známy polským respondentům z Cieszyna i Českého Těšína, přičemž gymnazisté z Cieszyna uvedli některé další menší obce z této oblasti.¹⁸ Dotázaní z jiných polských měst a obě skupiny českých gymnazistů se omezili toliko na Cieszyn.

V čem spočíval spor o Těšínsko?

K problematice sporu o Těšínsko se nedokázaly vyjádřit tři čtvrtiny českých respondentů a polovina respondentů z Polska. V případě polských gymnazistů z Českého Těšína je to však již jen necelá čtvrtina dotázaných. Skutečnost, že se učitelé česko-těšínského gymnázia tomuto citlivému tématu v dějepisné výuce patrně důkladněji věnují, naznačuje vysoké procento odpovědí vystihujících podstatu konfliktu (přes 50%) ve srovnání s ostatními skupinami dotázaných. Výrazně slabší orientaci českých gymnazistů lze z určitého úhlu pohledu hodnotit pozitivně – postoj nejmladší generace vůči Polákům a Polsku jsou jen minimálně zatíženy historickými reminiscencemi a konflikty v minulosti.

Budova Základní školy a Gymnázia s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně (Szkola podstawowa i Gimnazjum z polskim językiem nauczania), r. 2009, foto David Pindur

V čem spočíval spor o Těšínsko? (odpovědi v %)

	Český Těšín	Cieszyn	PR	Ostravsko	ČR
Česko-polský spor o území Těšínska	31,4	39,6	14,9	9,1	6,3
Národnostní/etnický spor	17,1	0	7,2	4,5	1,4
Spor po první světové válce	1,9	2,9	28,5	18,9	11,5
Spor o bohatou prům. oblast a železnici	51,4	0	1,7	9,1	1,4
Rozdělení Těšínska/Těšína	1,9	2,9	3,4	10,6	3,3
Polský zábor 1938	0	0	6,0	2,3	0
Neodpověděli vůbec	22,9	47,5	51,1	78,0	74,2

Identifikace případných problémů v současných bilaterálních vztazích

Jedna z postojových položek dotazníku směřovala k percepci možných problémů, jež zatěžují současné česko-polské vztahy. Zajímalo nás, nakolik je zasažena historická rovina a jaký vliv je prisuzován dnešním vzájemným kontaktům a nejnovějšímu politickému dění.

Problémy v současných česko-polských vztazích (odpovědi v %)

	Český Těšín	Cieszyn	PR	Ostravsko	ČR
Konflikty v minulosti, spor o Těšínsko	18,0	28,3	41,0	6,1	12,5
Hraniční problémy	0	0	9,4	5,3	4,6
„Národní povaha“	5,7	7,8	9,5	6,8	4,3
Rivalita při vstupu do EU	0	0	3,3	0	0
Neznalost, nezáměr o poznání	11,3	0	3,2	6,1	4,8
Hospodářské důvody	0	3,9	2,8	10,6	7,5
Náboženské otázky	3,8	0	0	0	0
Jazyková odlišnost, komunikační problém	7,5	0	0	0	0
Národnostní problémy	2,8	0	0	0	0
Znečištění životního prostředí	0	5,8	0	0	0
Nedostatek tolerance	11,3	4,9	0	0	0
Žádné	0	0	4,2	1,5	4,6
Neodpověděli vůbec	43,4	43,7	45,7	62,9	63,5

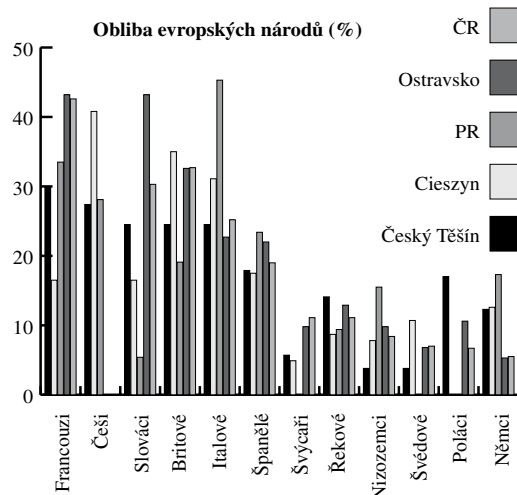
Necelá polovina polských a přes 60% českých gymnazistů (bez regionálních rozdílů) nebylo ochotno se nad úkolem zamyslet a ponechalo ho bez jakékoliv odpovědi. Polští respondenti uváděli nejčastěji historické konflikty, konkrétně spor o Těšínsko, a to nejintenzivněji v odlehlejších regionech Polska (41%) a naopak nejméně v Českém Těšíně (18%). Zmíněný územní spor sice uvedla také část českých dotázaných, ale relativní četnosti jsou v porovnání s polskými odpověďmi výrazně nižší, což vyplývá i z analýzy předchozích položek, kdy gymnazisté z ČR prokázali povrchnější znalost problematiky. Čeští středoškoláci z příhraničního regionu přisuzují sporu o Těšínsko menší vliv než kolegové z jiných oblastí ČR. Především respondenti z Ostravska zmiňovali ekonomické argumenty. Část dotázaných si je vědoma vlastních nedostatečných vědomostí o historii a kultuře sousedního národa. Polští gymnazisté z obou Těšínů spatřují jisté potíže v nedostatku tolerance.

Největší množství různorodých odpovědí jsme zaznamenali u Poláků v Českém Těšíně (jazykové potíže, národnostní problémy, náboženské otázky), naopak pouze gymnazisté z města na pravém břehu Olše pocítují jisté ekologické ohrožení z průmyslových podniků v ČR. Zlomke českých středoškoláků a Poláků z odlehlejších regionů Polska je přesvědčen, že v bilaterálních vztazích se nevyskytují žádné problémy.

Obliba sousedního národa v postojích českých a polských středoškoláků

Výzkumy historického vědomí nejsou orientovány pouze na vědomostní dimenzi. Pro jeho komplexnější postavení je nutno zjišťovat také postoje mladých lidí, které se v mnoha ohledech od znalostí (často zmytologizovaných nevědeckou interpretací)

z oblasti dějin a případných interetnických konfliktů v minulosti odvíjejí. V tomto ohledu jsme svůj zájem zaměřili na základní pocit sympatií či antipatií ve spojení s příslušníky konkrétní národnosti.

Zaměříme-li pozornost na vzájemné sympatie Čechů a Poláků, zjistíme zřetelnější oblību Čechů z polské strany – v průměru 28% (největší sympatie k Čechům uvedli dotázaní z Cieszyna – 41%) –, než je tomu opačně. Poměrně nízké relativní četnosti odpovědí českých gymnazistů (ČR 7%, gymnazisté na Ostravsku mají k severním sousedům o něco vřelejší vztah – 11%) však nejsou s největší pravděpodobností výrazem intenzivnějších negativních postojů vůči Polákům, nýbrž spíše nevědomosti a nízké míry informovanosti o polských dějinách a kultuře a také obecnější tendence vybavovat si ve spojení s „Evropou“ častěji vyspělé západoevropské země.

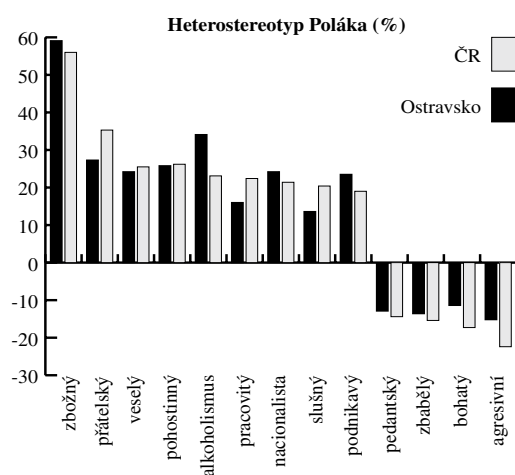
Všichni dotázaní měli možnost několika slovy svou volbu odůvodnit, využilo ji přibližně 10% z nich. Ve spojení s Poláky zmiňovali naši gymnazisté nejčastěji blízkost Čechům danou příslušností ke slovanské jazykové skupině, podobnou mentalitu, kulturu, historii, pozitivní rysy „národní povahy“ (přátelští, příjemní, pohostinní, milí, vstřícní), opakovaně se objevil i obdiv k polskému vlastenectví a národní hrdosti.

Dotázaní z Polska argumentovali ve vztahu k Čechům především turistikou a nákupními možnostmi (levné potraviny a alkohol), přátelskými kontakty z pobytů, dojmy z návštěv kulturních a historických památek či přírodních krás. Podobně jako čeští kolegové vyzdvihla část středoškoláků některé povahové vlastnosti, jež jsou podle nich pro Čechy typické (přátelkost, veselost, smysl pro humor, pohostinnost, otevřenost), a podobnost české a polské mentality. Zaznamenali jsme také sympatie k politice ČR – vzájemná podpora při vstupu do EU, přátelský postoj ČR k Polsku, ale také absence pocitu bezpečnostního ohrožení z české strany.

Heterostereotypy sousedních národů

Heterostereotypy jiných národů a etnických skupin jsou utvářeny na multifaktoriálním základě. Povědomí o historii jejich podoby zásadním způsobem ovlivňuje – společně s nejrůznějšími sociálními vlivy, s působením rodiny, osobními zkušenostmi, s prezentací v médiích či účelovou modifikací národních obrazů nejrůznějšími politickými uskupeními. Předmětem našeho výzkumu se stal tedy rovněž vzájemný obraz Čechů a Poláků a případné odlišnosti v regionech Ostravsko a Těšínsko.¹⁹

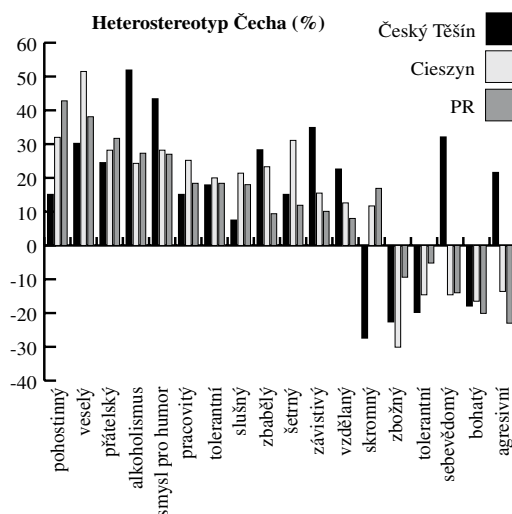
Obraz Poláka není v očích českých studentů nikterak jednoznačný a zřetelný. Pouze o jedné „typické“ charakteristice je přesvědčena nadpoloviční většina dotázaných (zbožnost). Dále se v daném výčtu vyskytují vesměs pozitivní sociální aspekty, jež připisují čeští respondenti všem slovanským národům, tzn. Slovákům, Polákům, Rusům a především sami sobě (přátelskost, veselost, pohostinnost). Z méně lichotivých přívlastků byl v hojnější míře zmiňován kladný vztah k alkoholu (na Ostravsku ho uvedlo o 11% více respondentů než je celorepublikový průměr), který je však zároveň charakteristikou, která Poláky a Čechy v jejich očích spíše spojuje. Významná část respondentů uvedla mezi nejdůležitějšími typickými znaky polské národní povahy nacionalismus, jenž však pravděpodobně není chápán čistě negativně a zahrnuje taktéž označení pro patriotismus, vlastenectví a národní hrdost.

Povšimnout si můžeme mírných regionálních odchylek u vlastností pracovitost – podnikavost. Zatímco gymnazisté z Ostravska preferují pro označení polské „povahy“ spíše podnikavost (která v sobě nese jak pozitivní, tak i negativní konotace, což dokládají připojené volné charakteristiky *kšeftář*, *šmelinář*, *stánkař*), respondenti z ostatních regionů volili častěji pozitivněji vyznívající pracovitost.

U vlastností, jež jsou dotázanými z ČR považovány za netypické pro Poláky, jsou o *ne*-bohatství a *ne*-agresivité našich severních sousedů přesvědčení o něco více středoškoláci z oblastí vzdálenějších od hranic.

*Budova Gymnázia a Lycea
Evangelické společnosti
v Těšíně (Gimnazjum
i Lyceum Towarzystwa
Ewangelickiego w Cieszynie),
r. 2009, foto David Pindur*

Z posledního grafu lze vyčíst, že polská mládež vnímá český „národní charakter“ v mnoha ohledech podobně, jako je percipována „polská“ povaha z české strany. Také zde převládají pozitivní charakteristiky zasahující sociální aspekt (Čech je prý pohostinný, veselý, přátelský, se smyslem pro humor) a pracovitost. Alkoholismus, dáváný nejčastěji do spojitosti se spotřebou piva, je uváděn všemi skupinami respondentů, ovšem nejvýrazněji (52%) gymnazisty z Českého Těšína. Ti ostatně představují vzorek dotázaných vyznačující se specifickými identifikačními tendencemi. V jejich odpovědích se jakoby prolíná polský heterostereotyp Čecha s českým autostereotypem, což dokládají jednak relativní četnosti u již zmíněného alkoholismu, ale

také smyslu pro humor (tento znak jednoznačně dominuje v autostereotypu Čecha), vzdělanosti (potvrzuje se zde obecná tendence považovat „vlastní“ národ za vzdělaný) a také závistivosti (připisují ji Češi sami sobě jako druhou nejtypičtější vlastnost, avšak dle výzkumů není součástí heterostereotypního obrazu Čecha u mládeže v sousedních zemích). Středoškoláci z Českého Těšína jsou vůči Čechům nejkritičtější, na rozdíl od kolegů z Polska pokládá část z nich Čechy za národ nepříteli slušný, skromný či tolerantní, ale za spíše agresivní, sebevědomý i zbabělý.

Závěr

Z analýzy vybraných položek rozsáhlejšího dotazníkového výzkumu vyplývá, že středoškoláci v České republice i v Polsku disponují jen povrchními, obecnými a neurčitými vědomostmi o regionu Těšínsko. Gymnazisté tápou nejen v oblasti historie, potíže mají i se základním geografickým

vymezením těšínského a slezského území. Toto zjištění do značné míry dokládá tezi, že regionální dějiny a kultura jsou ve výuce dějepisu a příbuzných školních předmětů stále značně opomíjeny. Ve srovnání znalostí jednotlivých skupin respondentů projevili mnohem lepší orientaci dotázaní z obou Těšíňů, v případě konkrétní otázky sporu o Těšínsko pak především studenti polského gymnázia v Českém Těšíně.

Zatížení současných česko-polských vztahů minulostí je silněji vnímáno částí mladých Poláků než Čechů. Vědomí historického odkazu však nic nemění na skutečnosti, že k sobě mladí lidé na obou stranách pociťují značné sympatie a polští středoškoláci řadí své jižní sousedy dokonce mezi tři nejoblíbenější evropské národy. Rovněž ve stereotypních obrazech druhého národa jednoznačně převládají pozitivní charakteristiky, a i ty nepříteli lichotivé jsou zčásti vnímány jako rysy, jež jsou Čechům a Polákům společné.

Těšín Region in knowledge of Czech and Polish youth

The contribution represents results of the research carried out by the Ostrava University at the turn of 2005/2006 among students of the Lyceum Osuchowskiego in Cieszyn and students of the Secondary Grammar School with Polish Teaching in Český Těšín. For the comparison, an extensive older research was used at Czech and Polish secondary schools in both parts of the Těšín Region. The responding students have only superficial knowledge about the region. Burden on the present Czech and Polish relationships by the history of the region is perceived stronger by young Polish people, in stereotype pictures of both nations, positive characteristics prevail.

POZNÁMKY

- 1 Beneš, Zdeněk: Regionální historiografie a školní dějepis. In: Hrubá, M. (ed.): Regionální dějiny v dějepisném vyučování. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 23.–24. 11. 2005 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 2006, s. 11.
- 2 Damborský, Jiří (ed.): Česká a polská mládež o sobě (ve světle českých a polských historických a sociologických výzkumů). Ostrava 1998; Gracová, Blažena: Obraz Čechů, Poláků a jejich minulosti u studující mládeže. Spisy FF OU, č. 115, Ostrava 1998; Gracová, Blažena – Psík, Richard (edd.): Školní výuka dějepisu a překonávání stereotypních obrazů sousedních národů 1, 2. Ostrava 1999; Gracová, Blažena: Vědomosti a postoje české a polské studující mládeže. Spisy FF OU, č. 153, Ostrava 2004; Labischová, Denisa: Čech závistivec – Rakušan byrokrat? Proměny obrazu Čechů, Rakušanů a jejich minulosti ve vědomí studující mládeže. Spisy FF OU, č. 155, Ostrava 2005; Gracová, Blažena: Das Wissen der tschechischen Schüler/Innen und Studierenden über Polen und die Polen. In: Dolezel, H. – Hellmedach, A. (edd.): Die Tschechen und ihre Nachbarn. Studien zu Schulbuch und Schülerbewusstsein, 113, 2006, s. 129–157; Labischová, Denisa: Das Polenbild im historischen Bewusstsein tschechischer Jugendlicher. In: Dolezel, H. – Hellmedach, A. (edd.): Die Tschechen und ihre Nachbarn. Studien zu Schulbuch und Schülerbewusstsein, 113, 2006, s. 157–169.
- 3 Gracová, Blažena: Studující mládež o Těšínsku. Těšínsko, 40, 1997, č. 3, s. 20–25.
- 4 Sokolová, Gabriela – Hernová, Šárka – Šrajzerová, Olga: Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. Opava 1997.
- 5 Průzkum realizovala a jeho výsledky shrnula ve své diplomové práci Mitregová, Dorota: Česká témata na stránkách nejnovějších polských dějepisných učebnic určených základnímu a středoškolskému vzdělání (Gimnazjum, Liceum) a jejich dopad ve vědomí mládeže. Diplomová práce FF OU v Ostravě, Ostrava 2007.
- 6 Výzkum realizovala a výsledky zpracovala Blažena Gracová. Navazoval na metodicky shodné průzkumy z let 1996, 1998–1999 a 2000. Celkově bylo osloveno 1 055 českých, 759 polských a 230 slovenských respondentů, vzorek zahrnoval rovněž žáky základních škol a univerzitní studenty oboru učitelství dějepisu. Výsledky výzkumu a komparace s předchozími šetřeními byly publikovány, viz Gracová, Blažena: Vědomosti a postoje české a polské studující mládeže. Spisy FF OU, č. 153, Ostrava 2004.
- 7 ČR: Praha, Plzeň, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Nový Bydžov, Brno, Ostrava, Bohumín, Havířov, Karviná; PR: Kraków, Katowice, Opole, Wrocław, Zielona Góra.
- 8 Slezsko jakožto historicky sporné území charakterizovalo 4,9% dotázaných z Cieszyna, 9,4% respondentů z ostatních měst PR a 25% polských gymnazistů z Českého Těšína, avšak žádný z oslovených českých středoškoláků.
- 9 Beneš, Zdeněk – Petráň, Josef: České dějiny 1. Praha 1997.
- 10 Polští gymnazisté z Českého Těšína jmenovali tato města: Český Těšín (72,4%), Třinec (65,7%), Karviná (53,3%), Jablunkov (29,5%), Slezská Ostrava (28,6%), Havířov (19,1%), Bohumín (17,1%), Opava (11,4%), Orlová (8,6%), Frýdek-Místek, resp. Frýdek (2,9%).
- 11 Respondenti z Cieszyna uvedli města: Český Těšín (54,2%), Slezská Ostrava (53,3%), Třinec (26,4%), Frýdek (19,4%), Karviná (14,5%), Opava (10,7%), Jablunkov (9,7%), Bohumín (7,7%).
- 12 Dotázaní z Ostravska odpověděli: Český Těšín (37,2%), Opava (27,9%), Slezská Ostrava (21,7%), Karviná (14%), Frýdek (1,6%). Oslovení z jiných měst ČR: Opava (32,6%), Slezská Ostrava (29,1%), Český Těšín (18,3%), Karviná (7,8%), Frýdek (5,6%), Bohumín (2,4%).
- 13 Nejčastěji byla zmiňována města: Cieszyn (66,7%), Katowice (58,1%), Bielsko-Biala (44,8%), Wrocław (16,2%).
- 14 Např.: Skoczów, Jastrzębie Zdrój, Ustroń, Wisła, Wałbrzych, Żory, Rybnik, Chorzów.
- 15 Respondenti z Ostravska: Cieszyn (41,1%), Katowice (12,4%), Wrocław (6,2%), dotázaní z ostatních měst ČR: Cieszyn (17,6%), Katowice (8,9%), Wrocław (4,9%).
- 16 Český Těšín zmínilo 51,2% gymnazistů z Ostravska a 40,4% z jiných oblastí ČR.
- 17 Odpovědi všech skupin polských respondentů v zásadě „kopírovaly“ odpověď na otázku týkající se českých měst na území Slezska.
- 18 Strumień, Dębowiec, Pogwizdów.
- 19 Metodická koncepce průzkumu vychází z lingvistických analýz – viz Bartmiński, Jerzy: Naszi sąsiedzi w oczach studentów. In: Walas, T. (ed.): Narody i stereotypy. Kraków 1995, s. 258–269.

Humor v díle Henryka Jasiczka

Libor Martinek

Henryk Jasiczek se narodil 2. března 1919 v Kottingbrunnu u Vídně jako nemanželské dítě polské služebné, která pocházela z Oldřichovic, a bankovního úředníka židovského původu z Bohumína. Vychován však byl nejprve u prarodičů, pak u příbuzných v Neborech, poté v Oldřichovicích-Tyrské. Absolvoval základní školu v Oldřichovicích (1926–1930), pak měšťanskou školu v Třinci (1930–1934), kde poté nastoupil do učení v tamním zahradnictví. Pak pokračoval na zahradnickém učilišti v Chrudimi, které již mělo charakter střední školy. Během války se připojil k odbojovému hnutí v třineckých železárnách. Po válce byl zaměstnán jako redaktor polskojazyčných komunistických novin *Głos Ludu* („Hlas lidu“).¹ V roce 1952 se stal členem Svazu československých spisovatelů. Dálkově vystudoval žurnalistiku na Univerzitě Karlově. V letech 1958–1966 působil jako redaktor Krajského nakladatelství a vydavatelství Červený květ v Ostravě; od roku 1960 šlo o Krajské nakladatelství v Ostravě, později o Nakladatelství Profil v Ostravě (název od roku 1965). Jasiczek vedl v letech 1960–1970 jeho polskou edici a redigoval *Kalendarz Śląski* (až do roku 1970). V létě 1958 založil v Českém Těšíně časopis určený dětem *Jutrzenka* („Jitřenka“), jehož redaktorem byl až do 16. května 1970. V letech 1966–1970 byl kulturním redaktorem polského kulturně-společenského měsíčníku *Zwrot*.

Zároveň s postupující demokratizací ve společnosti se zvýšila Jasiczkova publicistická a kulturně-politická činnost. Na okresní konferenci KSČ v Karvině v březnu 1968 Jasiczek vystoupil s diskuzním příspěvkem, jenž byl posléze otištěn v *Głosu Ludu*.² Angažoval se ve Svazu československých spisovatelů, který usiloval o podporu ÚV KSČ a jeho tajemníka Alexandra Dubčeka.

Vstup armád Varšavské smlouvy do Československa přinesl Jasiczkovi nejen hořké zklamání z nesplněných očekávání demokratičtějšího vývoje ve společnosti. Za své sympatie k uvolnění ve straně a společnosti se Jasiczek po srpnu 1968 ocitl mezi nejdiskriminovanějšími osobnostmi československé inteligence. O tom, jak viděl vstup vojsk Varšavské smlouvy do Československa, vypovídá vystoupení v ostravském vysílání Československé televize a Československého rozhlasu. Hovořil v něm jménem Poláků českého Těšínska, vstup armád ostře odsoudil a užil slovo „okupace“. Podobně se vyjádřil ve svém článku v *Listech*.³ Z jeho prohlášení můžeme usuzovat i na šlechtetný úmysl autora morálně bránit polskou menšinu v Československu, když byla součástí armád Varšavské smlouvy, které 21. srpna 1968 vstoupily do Československa, také

Polská lidová armáda. Jasiczkovo prohlášení bylo oceněno předními českými intelektuály, jak o tom svědčí četné dopisy, které autor článku o hořké chuti těšínských jablíček obdržel, počítaje v to i dopis členů Kola překladatelů z polského jazyka z 12. listopadu 1968, v němž jeho členové jmenují Jasiczka mezi nejvýznamnějšími osobnostmi polské kultury – A. Mickiewiczem, J. Słowackým, F. Chopinem, S. Żeromským a J. Andrzejewským.

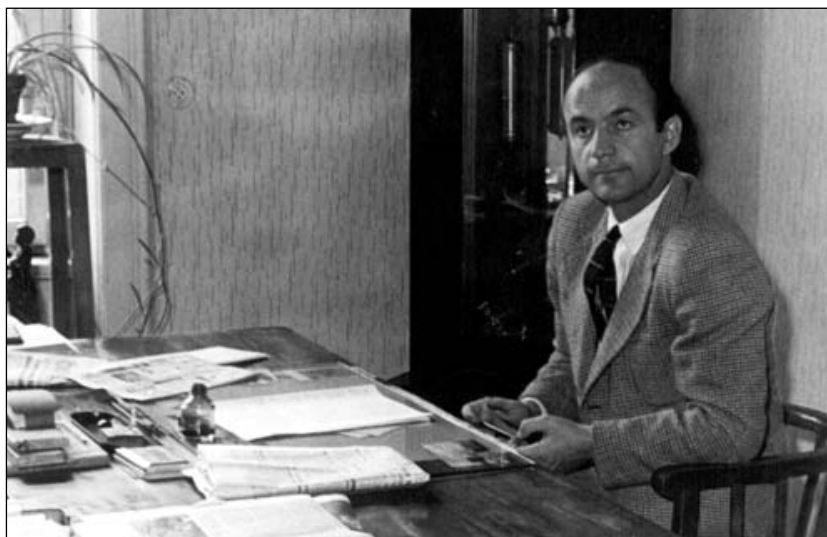
Následky Jasiczkova postoje na sebe nedaly dlouho čekat. K 15. březnu 1970 byl odvolán ze *Zwrotu*, 15. května 1970 vyloučen z KSČ a vůbec byl vyřazen ze společenského života. Ztratil dokonce podporu HV PZKO. Uskutecnily se dokonce pokusy znevážit jeho zásluhy v hnutí odporu za 2. světové války. Nesměl publikovat⁴ ani u nás, ani v Polské lidové republice, neměl dovoleno vycestovat do zahraničí, každý jeho krok byl sledován. Od 1. září 1970 až do své smrti 8. prosince 1976 pracoval v tiskárně v Českém Těšíně jako korektor.

Svět, v němž Jasiczek vyrůstal, byl světem lidové kultury a byl do značné míry formován křesťanstvím. Měl přitom všechny vlastnosti, které vyplývaly z jeho specifického umístění na etnickém, regionálním a religiózním pohraničí. Na mnohé vrstvy této regionální kultury – a do ní se nořícího jazyka – Jasiczek navazoval po celé období své tvorby. Vypovídá o tom jak jeho lyrická sbírka *Obuszkim ciosane* („Obuškem česané“, Český Těšín, 1955), tak soubor *Humoreski beskidzkie* („Beskydské humoresky“, Katowice, Śląsk, 1959), v němž stylizoval sebrané anekdoty z beskydského horalského folkloru. Tomuto souboru patří naše pozornost, ale až po zmínce o jeho předchůdcích a následovcích.

Literární komika na českém Těšínsku měla již před Jasiczkem delší tradici, dokonce ji Jasiczek sám pomáhal utvářet, když pod pseudonymem „Jónek z pohybu“ publikoval své humorně pojaté fejetony v *Głosu Ludu*. K významným, dokonce programově na humor zaměřeným autorům z regionu patřil Ludwik Cieniacha (*1922–†1984), který čerpal inspiraci v místním folkloru. Posmrtně vyšel soubor anekdot v těšínském nářečí *Śmich Macieja* („Matějův smích“, Ostrava, Profil, 1986), které dříve vycházely v *Głosu Ludu*, *Zwrotu*, *Kalendarzi Śląském* a byly známy také v podání Macieja a Jury, komiků každoročně bavících publikum na folklorním festivalu Gorolski Świąto – Horalský svátek v Jablunkově. Tyto lidové baviče ztělesnili právě Cieniacha s hercem Polské scény Těšínského divadla Władysławem Niedobou. Humor je významným prvkem lidové tvorby a díky svým poznávacím hodnotám může etnografa zaujmout migrací fabulačních

Henryk Jasiczek, r. 1945, archiv Danuty Palowské

Jako šéfredaktor *Głosu Ludu*
v redakci v Českém Těšíně,
2. polovina 50. let,
archiv Danuty Palowské

schémat lidové prózy, situační komikou a využitím nářečí. Cienciała ovšem viděl svět lidových tradic z hlediska vlastního úhlu pohledu, nešlo tedy o prostou reprodukci folklorních vyprávění, ale o jejich stylizaci. Z jedné strany ho přizpůsoboval civilizačním proměnám, odkud – ze střetu patriarchálního světa se světem moderním – často čerpal komické situace, na druhé straně navazoval na vyhasínající lidové tradice a regionální hodnoty.⁵ Vycházel z konkrétních, realisticky viděných situací, z lokálních událostí a jejich specifik, ale snažil se navázat kontakt se soudobým posluchačem a čtenářem, usiloval o nápravu mezilidských vztahů. V knižním podání všechny aspekty Cienciałova humoru, jeho jazykové komiky, která je zde zachycena nikoli ve verbální (proslovitelné), ale v záznamové (skriptoriální) formě, však nevynikají. Nejsme tudíž schopni ocenit například prvky komické výslovnosti (artikulaci, přízvuk, tempo témbu, expiraci apod.).⁶ Můžeme se zabývat slovní, jazykovou komikou v užším slova smyslu, komickým slovníkem, tvaroslovím, slovními hříčkami a vtipy (dialektismy, archaismy, neologismy, barbarismy).

Jasiczkovy „Beskydské humoresky“ nebyly určeny pro pobavení diváků, jejich autor musel počítat pouze se čtenářskou recepcí textu. To je sblíží s jiným humoristickým souborem – s knihou těšínského básníka a novináře Pawła Kubisze (*1907–†1968) *Zaszuwierzóny świat*, vydanou v ostravském Profilu posmrtně v roce 1972. Kubisz také zamýšlel zpracovat anekdoty, které kroužily mezi těšínskými lidovými vyprávěči, ale vlivem vlastního velmi složitě a tragického osudu jde ve výsledku o humoresky, v nichž je nastaveno křivé zrcadlo vlastním smutným zkušenostem autora. (Nejen proto je Stanisław Wilczek v recenzi otištěné v katovických *Poglądach* ani nijak výrazně neoceníl.⁷) Z politických důvodů byl Kubisz v roce 1958 odsunut na periferii společenského a literárního života v regionu, musel opustit místo šéfredaktora měsíčníku *Zwrot* a až do svého předčasného odchodu

do invalidního důchodu po úrazu, kdy byl v roce 1961 sražen motocyklem, pracoval v dělnické profesi v Třineckých železárnách. Snad proto se v jeho humoreskách projevuje hořký životní pocit, ironie a bolest. Jde o úsměv skrze slzy a hněv, o svět, který byl pro autora „zaszuwierzóny“, tj. nářečně „zapomenutý“.

Náš úvodní přehled významnějších humoristických textů z českého Těšínska by nebyl úplný bez připomenutí prozaických souborů *Z naszej nolepy* (Ostrava, Profil, 1969) nebo *Z Adamowej dzichty* (Ostrava, Profil, 1977) Adama Wawrosze (1913–1971), autora řady her, jež psal pro amatérské divadlo na Těšínsku, a zakladatele divadélka Torka. Wawrosz byl výborným znalcem života v regionu, jež uměl barevně představit a dát mu formu lidového vyprávění, což jeho tvorbu sblížovalo s regionálním čtenářem a jeho kulturními potřebami. Wawroszova próza byla psána v nářečí a autor v ní cíleně hledal a nacházel ne jeden silný, jasný a působivý výraz; jeho postavy jsou jazykově charakterizovány s cílem vytvořit jejich pravdivou a čtenáři blízkou podobu. Přestože psal v nářečí, čímž je jeho dílo zasazeno do hranic regionu, vyprávěl o současných a obecně lidských záležitostech, o zážitcích a konfliktech typických pro obyvatele nejen jeho vlastní oblasti.⁸

Naopak na éru *Dikobrazu*, slovenského *Roháče* nebo polských *Szpilek* upomene antologie humoru polských spisovatelů českého Těšínska z generace nastupující koncem 50. let 20. století *Mrowisko* (Ostrava, Profil, 1964). V regionu i mimo něj se nesečkala s větším úspěchem. Nesmíme zapomenout ani na žánry aforismu a frašky, které byly na českém Těšínsku zdařile a poměrně hojně pěstovány Januszem Gaudynem (*1935–†1984) či Gustawem Sajdokem (*1935–†2002). Ze současných autorů se aforistice poměrně intenzivně a s úspěchem přesahujícím region věnuje bilingvní autor Lech Przeczek (*1961). Ostatně žánr frašky má v polské literatuře dlouhou tradici a své významné reprezentanty už od Mikołaje Reje (*1505–†1569) a Jana Kochanowského (*1530–†1584; *Fraszki* jsou z r. 1584) až po Juliana Tuwima (*1894–†1953), Konstantyho Ildefonse Gałczyńskiego (*1905–†1953), Jana Izydora Sztaudyngera (*1904–†1970) a Stanisława Jerzyho Lece (*1909–†1966), který je spolu s Karolem Irzykowským (*1873–†1944) také předním polským tvůrcem aforismů (např. soubor *Myśli nieuczesane*).⁹ Humoristicky laděné povídky ve spisovné polštině psal i otec Lecha Przeczka Wilhelm Przeczek (*1936–†2006); některé z nich mají podobu spíše facetie, do příběhu rozvedeného žertu či anekdoty s vtipným zakončením, například na téma smyslnosti žen (povídka *Nahá Agáta*).

Na pozadí tohoto regionálního i polského národního kontextu vystupují Jasiczkovy „Beskydské humoresky“ docela výrazně. Za humoresku považujeme krátkou zábavnou povídku líčící komickou

příhodu. Jádrem je nicotná až trapně úsměvná příhoda, převzatá jakoby ze života, která v bystrém tempu a s řadou peripetií (zmatků, omylů, různých nedorozumění) i pitoreskních detailů vyúsťuje v překvapivou pointu. Odehrává se především v současnosti, v místopisně a profesně specifických prostředích. Protagonistou bývá obyčejný, spořádaný člověk zaskočený neobvyklou situací, s níž se musí vyrovnat. V Jasiczkově případě jde o humoresky vymezené krajově. Lidové vyprávění, často zaslechnuté v podobě anekdoty, nebo vyfabulované na způsob lidové slovesnosti, se mísí s autorovou osobní vzpomínkou, zážitkem (například z dětství mohlo Jasiczkovi utkvět v paměti loupání hrachu skupinkou osob u jednoho stolu, při kterém se vyprávějí příběhy, často však s nádechem narace z regionálních kalendářů, např. v humoresce *Dziwy z Francikowego kalyndorza*). Lidové vyprávěčství na Těšínsku ostatně patří k jevům často a pečlivě studovaným folkloristy a etnografy. Předním lidovým vyprávěčem tady byl Józef Jeżowicz, jehož vyprávěčskému umění věnoval samostatnou publikaci folklorista Karol Daniel Kadłubiec.¹⁰

Spojení s regionálním živlem se v Jasiczkových humoreskách projevuje v užším nářečním nebo širším folklorním aspektu. Humoresky jsou psány v těšínském nářečí – jejich pravopis přehlédl těšínský historik Ludwik Brożek – a v závěru jsou doplněny nářečním slovníčkem. Ten byl potřebný pro lepší srozumitelnost textu publikace mimo Těšínsko, kniha ostatně vyšla v katovickém nakladatelství Ślask s výstižnými ilustracemi Stefana Suberlaka. Nářeční slovníček, ale i celý textový korpus tohoto díla překvapivě ukazuje, kolik je v těšínském nářečí bohemismů, lexikálních přejímek z češtiny, které pro polského čtenáře nejsou srozumitelné. Naopak těšínské nářečí zachovalo prvky, které se v dnešní spisovné polštině nevyskytují, jako například aorist (*byłech, widziołech, jechołech* atp., místo *byłem, widziałem, jechałem*).¹¹ Komický živel se v Jasiczkově prozaickém textu projevuje lidovými rčeními a pořekadly (např. *Kaj djobół ni może...*). Skriptoriální forma humoresek Jasiczkovi umožnila použít komickou anortografii (ignorování pravopisu) ve vypracování domácího úkolu (*Zadanie domowe*) žákem Ferdkem Drzągałou *Opis dni świątecznych* (správně a spisovně polsky by se název domácího úkolu měl napsat „Opis dni świątecznych“). „*W tym roku była wilija jako dycki tata prawić, że jak ón był taki gisz jako jo, że tesz była wilija. Mieli my choinke. Pod choinką leżały paczki i nasz tata, kiery jak sie obudził, fsiył rybe z szaflika i chciół ją samordofać. Zamiast do ryby fraził nóz do stola. Chciół nóz wyciągnąć se stoła, ale go rozraził. Tóż my wieczerali na ziymy. [...]*“¹² Komika tu vzniká i ze slovní homonymie: „*Śniega też jeszcze nie było, to sie ni mogym spuszczać. Tata prawił, że mu to je jedno, że bedzie spuszczoł fno.*“¹³ Vypracování

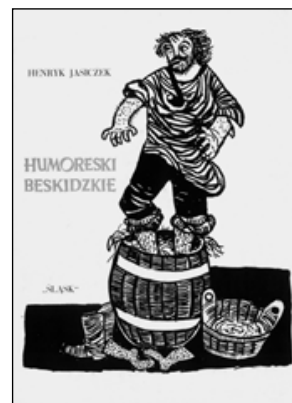
domácího úkolu poněkud připomene obdobné pasáže z Poláčkova románu *Było nás pět*.

Komicky vyznívá často i titul humoresky, například *Czorno krowa je czorno*, kde upoutává tautologie („černá kráva je černá“), nebo travestie lidového zvyku *Demokratyzacja Trzech Króli*. Protagonistou „Beskydských humoresek“ je obyčejně venkovan překvapený neobvyklou situací, s níž se musí vyrovnat, někdy se dostává do komické situace tím, že začne filozofovat. V humoresce *Księżycowe historyje* se gazda rozhodl napsat do novin odborný článek z oblasti astronomie. Svou úvahu o vlivu měsíce na lunatiku zakončil tím, že když místní náměsíčník Pieter Kurzinoga za úplňku vylezl na komín, jediné, co ho přimělo slézt dolů, byl hlas jeho kamaráda Maurycyho Drzągały: „*Pieter, dyc slazuj, nasz gospodcki dostoł dymijón śliwowie!*“¹⁴ Z toho plyne poučení: „*Niezbadaną i tajymniczą siłę mo tyn miesiączek, ale śliwowica była w tym wypadku silniejszo*“.¹⁵

Groteskně vyznívají jména osob. Již jsme uvedli jména Pieter Kurzinoga nebo Ferdek a Maurycy Drzągałovi, dále vystupují Gierwazy Kajfas, Francik Moczygęba, Inocync Wrazigęba, Hanys Wątroba, Karel Fasulik, Pieter Cebula, Kleofas Pokrzywa, Jadam Kyrpiec, Karlik Szrajtofla, holič Szczotka, ženské pohlaví reprezentuje stara Ograbkula, stara Grzibkula, stara Brzęczkula, stara Kapczysko, Hanka Gruszbónek atd. Komický efekt vyvolává jednak jejich diminutivně-meliorativní podoba (Fasulik, česky „Fazolka“), jednak augmentativně-pejorativní forma (např. Moczygęba vznikl ze spojení „smáčet ústa“ – takový člověk může vystupovat jako násoska či bumbříček; v případě holiče Szczotky jde o *nomen-omen*, je to holič „Štětka“). Autorská volba takových pojmenování posiluje a umocňuje lepší čtenářovo vnímání autorovy filozofie, ilustruje jeho ideově tematický plán a demonstruje jeho intenzí zaměření.¹⁶

V „Beskydských humoreskách“ jsou popsány komické situace, které jsou poměrně originální

Władysław Niedoba a Henryk Jasiczek na I. Horalském svátku (*Gorolski Święto*) v Jablunkově, r. 1947, archiv Danuty Palowské

Mladý Henryk Jasieczek,
archiv Danuty Palowské

a vyplývají ze specifických poměrů života obyvatel příhraničního regionu. Nenajdeme je asi nikde jinde, přestože patálie se zabíjačkou prasete „na černo“, s ženou po veselém návratu z hospody, nebo ze silvestrovské oslavy, s popleteným kohoutem, který kokrhá v jinou dobu, než má, by se mohli přihodit i jinde, třeba na Slovácku, kde krajové humoresky psala Bohumila Dubňanská, na Hané (Otakar Bystřina, Ondřej Příkryl, Alois Zábranský), na Valašsku (Jan Petrus), nebo v Moravském krasu (Jaroslav Marcha).¹⁷

Na rozdíl od časoprostoru humoresek z jiných regionů se oslava pátého výročí podepsání polsko-československé dohody s otevřením malého pohraničního styku na sváteční nedělní den mohla konat jedině po obou stranách řeky Olše. Na Mostě přátelství „*Hanyś Wątroba przeszedł w rekordowym czasie przez granice dziewięć razy tam i naspadek. Ni może tego przeboleć, że po dziesiąty roz mu granice przed nosym zawrzyli. Miał by dziesięć litrów, a tak mo jyny dziewięć litrów wyborowej*“.¹⁸

V roce 1920, kdy došlo k rozdělení Těšínského Slezska na část polskou a československou, se mohlo málokterému koledníkovi v Čechách nebo na Moravě během velikonočního šmigrustu přihodit, že by byl bit partou jiných koledníků kvůli národnosti, ke které se hlásil. Jasieczek také tepe oportunisty, kteří se stavěli na stranu toho, kdo zrovna ovládal politický život v regionu – jeho patriotickému citění bylo takové uvažování cizí. V humoresce *Człowiek z charakterem* si bere na paškál Slezana, který slaví Vánoce podle toho, kdo je zrovna u moci. V roce 1916 „Ślżaryjok Ferda N.“ oslavuje císaře pána, v roce 1919 zpívá polskou vlasteneckou píseň *Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród*, v roce 1938 obléká uniformu Národní gardy, v roce 1939 se hlásí k Polsku, když politická atmosféra zvětšuje brzký příchod války, doma plačtivě zpívá polskou lidovou píseň *Góralu, czy ci nie żal*, v roce 1941 zdraví osazenstvo hospody pozdravem „Heil Hitler!“, v roce 1945 si stěžuje, že se ho úředníci ptají, zdali podepsal Volkslistu druhého stupně.

Humour in Work of Henryk Jasieczek

The contribution deals with the phenomenon of humour in the work of the Polish writer from the Czech part of the Těšín Region. It focuses on the Jasieczek's set of humoresques written in the Těšín dialect *Humoreski beskidzkie*. Reception of texts within the set can also be information about some specifics of this border region, regarding e.g. declaration of the national or ethnic affiliation according to the current political situation, which is in fact the object of the Jasieczek's satire. However, it is mostly situational humour; the author also looks for elements of humour in Jasieczek's depiction of profanation of various folk customs, rituals and manners in a childlike innocent view of the world of adults and their stereotypical habits.

Otázky identity obyvatel příhraničního regionu byly nejdnou vystaveny zkoušce. V humoresce *Tutejszy człowiek* Jasieczek popisuje situaci úředníků při sčítání lidu, kteří postupně navštěvují své spoluobčany. Na otázku, jakou národnost má napsat do formuláře, odpovídá první z dotázaných, že to, co má uvedeno v matrice – Polák. U druhého občana šlo vše hladce až po kolonku národnost. Zamyšlený Gierwazy Kajfas se nejprve zeptá na národnost sčítacích komisařů. Jeden odpoví, že je Polák, druhý – Čech. Aby mu pomohli z rozpaků, zeptají se úředníci na to, do jaké školy Kajfas chodil, jestli do české nebo do polské. Do rakouské, zní odpověď. A jaký jazyk se tam vyučoval? Polština, ale když přijel pan inspektor, museli se žáci trochu „zaderdidas-ować“. A jakou školu navštěvují vaše děti? Ptají se komisaři. Kajfas dal jedno do české, druhé do polské a třetí do německé. „*Bo wyście, jako że sie tu gazda na Ślżasku często zmiynio, tóż żech se to chcioł na wszycki stróny zabezpieczyć*“.¹⁹ Musíte se však rozhodnout sám, jakou národnost Vám máme nakoně napsat, nechceme vás agitovat, prosí Kajfase komisaři. „*Na tóż napiszcie narodowość tutejszq*“,²⁰ odpověděl Kajfas. To nejde, taková národnost není, odporují komisaři. „*Na tóż napiszcie czeski Polak, jako że żyjym w Czechosłowacyji, a pochodzym z polski rodziny*“.²¹ Ale ani taková národnost neexistuje a teprve po hodinové debatě se Kajfas nakoně rozhodne. Jenže jakou národnost napsali sčítací komisaři do protokolu, to nám vypravěč neprozradí, prý proto, že jde o úřední tajemství. Kdyby se měla znovu postavit věž Babel, měli by ji vybudovat ve Slezsku, pointuje Jasieczek humoresku.

Upozorněním na relativnost hodnotících kritérií v chování a jednání obyvatel pohraničí a citlivostí pro jejich každodenní problémy i pro otázky, které často přerůstají běžné starosti obyčejného člověka a jsou vyvolány vpádem velkých dějin do dějin malých, privátních, překračující horizonty typických lidových hrdinů, patří Jasieczkovy „Beskydské humoresky“ k počínům regionálního písemnictví hodným pozornosti i dnes.²²

POZNÁMKY

- 1 Od roku 1946 byl redaktorem, o devět let později byl jmenován šéfredaktorem. K Jasieczkovi blíže Martinek, Libor: Problematika života a díla Henryka Jasieczka. Těšínsko, 42, 1999, č. 3, s. 16–23.
- 2 Jasieczek, Henryk: Prawda musi być nieodłącznym atrybutem prawa. Głos Ludu, 19. 3. 1968.
- 3 Jasieczek, Henryk: Hořká příchut' těšínských jablíček. Listy, 1969, č. 9, s. 6.
- 4 Posledním literárním textem Henryka Jasieczka v Československu uveřejněným

byla báseň „Rak“ v pražském časopise pro děti *Sluníčko* (1970, č. 7). Později Jasieczek uveřejnil ještě několik svých básní pod jménem redaktorky ostravské stanice Československého rozhlasu Evy Sobkové.

5 V současnosti lze pochybovat o tom, že lidové tradice opravdu vyhasínají. Například Anthony Giddens a jiní (Z. Bauman, J. Szacki, B. Szacka aj.) dokazují, že kategorie „mizejících tradic“ je dosti zrádná. Za prvé může být „lidová tradice“, u které se předpokládá trvání, nebo zanikání, smyšlenkou (konstrukcí)

- romantiků, za druhé se tradice v každé společnosti proměňují (transformují podle aktuální situace, což znamená, že tradice jako taková nikdy nemizí) a v neposlední řadě je důležité rozlišovat mezi nezpředmětnou (nevědomou) tradicí a zpředmětnou, tedy takovou, ke které se člověk hlásí. Z toho mohou vyplývat určité rozpory, vzhledem k nimž je pojem „mizejících lidových tradic“ trochu problematický. Za konzultaci k této problematice děkuji etnografu dr. Janu Kajfoszovi.
- 6 Borecký, Vladimír: *Teorie komiky*. Praha 2000, s. 14.
 - 7 STW [Wilczek, Stanisław]: *Zaszuwierzony świat*. (Paweł, Kubisz: *Zaszuwierzony świat*). *Poglądy*, 1973, č. 13, s. 12.
 - 8 Krystyna Heska-Kwaśniewicz ve své recenzi „O twórczości Adama Wawrosza“ otištěné ve *Zwrotu* (1977, č. 8, s. 49–50) oceňuje na Wawroszovi, že psal o lásce a nenávisti, o samotě a stáří, o vztahu člověka k přírodě, které jsou univerzální; ale že jeho čtenářský úspěch spočívá na naplnění těchto témat lokálním koloritem, na jejich zobrazení na pozadí krásné beskydské přírody, kterou vidí téměř očima malíře. Wawrosz užívá vtipného a výstižného dialogu, využívá slovní komiky a svým hrdinům dává charakteristická jména, jejichž konotace jsou opět srozumitelné místnímu čtenáři – Wątróbka, Gniłka, Jymiolka, Zasmażka, Wędzónka atd. Také Wawroszovy metafora a přirovnání mají originální, vlastní autorský rodokmen, ale často vycházejí i z pokladnice prozaického folkloru. Wawrosz uvádí do běžných situací lidové obřady a zvyklosti, využívá lidových vyprávění, pověstí a legend. Autorova schopnost vytěžit z téměř každé situace komický efekt je skutečně neobyčejná, přitom je však velmi realistický při hodnocení mezilidských vztahů, jevů, reakcí a událostí.
 - 9 Viz Štěpán, Ludvík: *Fraška*. In: *Týž a kol.: Slovník polských spisovatelů*. Praha 2000, s. 149–150.
 - 10 Kałubiec, Karol Daniel: *Gawędziarz cieszyński Józef Jeżowicz*. Ostrava 1973.
 - 11 Aoristy se vyskytují také v jiných slezských nářečích (hornoslezském a opolském) a v některých malopolských nářečích.
 - 12 Jasiczek, Henryk: *Humoreski beskidzkie*. Katowice 1959, s. 53.
 - 13 Tamtéž. Pokud jde o „spuszczani fina“, jedná se o stáčení vína ze sudu nebo demižonu. Je to slovní hříčka založená na dvojím významu slova „spuszczac“: „spouštět“ se ze svahu na sánkách a „spouštět“ víno (a plnit jím láhve nebo hrdlo...). V celém úryvku z Jasiczkovy textu jsou některé znělé souhlásky zaměňovány na neznělé (fsiyl, samordofac aj.).
 - 14 Tamtéž, s. 12.
 - 15 Tamtéž.
 - 16 Pastyřík, Svatopluk: *Humor a vlastní jména v literatuře a komunikaci*. In: Gilk, E. – Tydlitát, J. (edd.): *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. Boskovice 2004, s. 48.
 - 17 Hájková, Alena: *Tovaryši živnosti humoristické*. In: Gilk, E. – Tydlitát, J. (edd.): *Karel Poláček*, s. 53.
 - 18 Jasiczek, H.: *Humoreski beskidzkie*, s. 79.
 - 19 Tamtéž, s. 28.
 - 20 Tamtéž, s. 29.
 - 21 Tamtéž.
 - 22 Ve znečně zkrácené podobě a polské translaci příspěvek publikován jako Martinek, Libor: *Humor w twórczości Henryka Jasiczka*. *Zwrot*, 61, 2010, č. 2, s. 56–57.

Raškovice a jejich památník

Jiřina Veselská

V posledních letech býváme svědky zájmu obyvatel obcí, které si připomínají svá historická výročí, získat nejen co nejvíce údajů ke své historii, ale také založit sbírku hmotných dokladů, jež by připomínala způsob života minulých generací. Velmi často se ale stává, že nadšení a zájem, vrcholící výstavou, se rozmělní do evidenčních nebo prostorových problémů, které obecní samospráva nemůže zvládnout a předměty se v lepším případě vrací k původním vlastníkům, v horším podlehnou nevhodnému zacházení.

Jedním z příkladů, kdy se první nadšení a zájem o historii a život v minulosti stal základem pro dlouhodobý program, obsahující řadu velmi zajímavých akcí včetně vytvoření národopisné expozice a sbírky stále doplňované, jsou obyvatelé Raškovic. Zdejší „Sdružení Památník Raškovic“ již od roku 2002 každoročně přispívá nejen ke kulturnímu a společenskému životu obce či školní výuce, ale poskytuje prostřednictvím expozice, publikací a besed s pamětníky bohatý program také návštěvníkům Beskyd.

Loňská výročí raškovického rodáka Jaroslava Ludvíka Mikoláše (*15. srpna 1889–†11. února 1979) a uplynulých sto let založení Obecního spolku čtenářsko-vzdělávacího „Palacký“ spolu s místní knihovnou je první příležitostí ohlédnout se za činností zdejšího „Památníku“. Ten si díky stálé aktivitě členů občanského sdružení a pochoopení obecní samosprávy získává stále více příznivců i návštěvníků.

Hledáme-li příčiny nebyvalého zaujetí zdejších obyvatel pro shromáždění co největšího počtu kvalitních hmotných a ikonografických dokladů o životě předků, musíme se vrátit na samý počátek činnosti „Sdružení Památník Raškovic“, založeného v roce 2002, tedy v roce 90. výročí vydání Mikolášovy čítanky „Památník Raškovic a okolí“. Významným impulzem pro realizaci záměru zachytit pokud možno vše, co dosud mezi obyvateli žije a následně vybudovat expozici věnovanou historii obce a způsobu života zdejších obyvatel, byla snaha zapojit do přípravy co největší počet spolupracovníků z řad občanů, ať už jako členů Sdružení nebo dárců předmětů či pamětníků starých způsobů hospodaření, vedení domácnosti, přípravy jídel, zvykosloví i slovesnosti.

Je pravdou, že tento na výsost záslužný program by nebylo možné naplnit bez podpory obecní samosprávy. Záměr uvolnit prostory, být omezené, pro stálou expozici s doprovodnými programy, navazující na výstavní síň Galerie a místní knihovnu včetně skladovacích prostor pro sbírkové předměty a jeho úspěšné naplnění řešil tak často se vyskytující problém a odpověď na otázku: kde? a jak?

Přípravné práce, započaté získáváním předmětů v domácnostech, jejich evidencí a ošetřením, zabíraly poměrně hodně z času, který mohla zdejší knihovnice Marie Zemanová projektu obětovat. Z jejího nadšení a ochoty věnovat se dokumentaci života minulých generací bez ohledu na jiné

Raškovický rodák Jaroslav Ludvík Mikoláš byl významným představitelem společenského a kulturního života a organizátorem vlastivědné práce na Těšínsku, okolo r. 1920, Muzeum Těšínska

*Beseda o velikonočních
zvycích (palmy), r. 2008,
foto Marie Zemanová*

úkoly se odvíjela spolupráce všech členů Sdružení, jejich pátrání po předmětech, vyhledávání pamětníků a rozhovory s nimi. Ačkoliv se zdálo nemožné rekonstruovat nevyužívané sociální zázemí raškovické mateřské školy na prostor vhodný k instalaci navozující bydlení ve zdejších usedlostech do počátku 20. století, stalo se tak, a po roce mohla být výstavní plochou nepatrná, ale vypovídací hodnotou významná expozice otevřena.

Díky skutečnosti, že se mnozí občané podíleli na jejím obsahu darováním předmětů, byla přijata s nevšedním zájmem a oslovila další dárce. Snaha co nejdříve poděkovat všem vystavením jejich darů a zveřejnit formou instalace jejich zájem o tradici se neminula účinkem. Počátek byl skutečně slibný, členové Sdružení se ale nespokojili pouze se shromažďováním domácího a zemědělského inventáře. Prostor „jizby“ se stal místem besed s pamětníky, oživování zvykosloví, demonstrace některých prací (zpracování mléka, předení, vázání březových košťát, mletí na domácím mlýnci, vázání velikonočních palem, novoročních přání apod.) komponovaných jako programy pro žáky zdejší školy.

Ačkoliv již na počátku 1. světové války konstatoval J. L. Mikoláš, že většina toho, co tvořilo tradiční kulturu, zaniklo, právě při setkání pamětníků a jejich vzpomínání vycházelo najevo, že řada zvyků spojených s výročním obřadním kalendářem ještě v paměti žije a mnohé je možné rekonstruovat a oživit. Obdobně tomu bylo s přípravou tradičních

pokrmů, zpracováním přírodních materiálů apod. Možnosti, které nabízí současná technika byly využity při pořizování videozáznamů z besed, ty pak posloužily jako obrazový doprovod při sestavení tří DVD v rámci projektu „Prameny k vlastivědě Pobeskydí“, zahájeném v roce 2007. První z realizovaných titulů byl věnován Jaroslavu Ludvíku Mikolášovi, druhý zvykosloví a třetí tradiční stravě včetně receptů a praktických ukázek. Nosiče byly připraveny s ohledem na to, že budou distribuovány do škol jako pomoc při vyučování vlastivědy a historie. Ohlasy od učitelů i žáků vyšších tříd jsou mimořádně pozitivní a jsou důvodem pro přípravu dalších programů.

Expozice v původním miniaturním rozsahu trvala pouze dva roky, už v roce 2004 se podařilo připojit další prostor, do kterého byla umístěna rekonstrukce chlebové pece s kamny, aby obraz bydlení ještě více odpovídal zjištěným skutečnostem. Prostředí připomínající tradiční uspořádání jediné obytné místnosti – jizby – bylo pro mnohé z pamětníků téměř návratem do dětství a vzpomínky se jen hrnuly. Také při školních lekcích o zvykoslovném kalendáři a způsobu života je zázemí jizby významným komponentem citlivě vnímaným všemi, kteří se jich účastní. Vedle této stálé expozice připravuje Sdružení Památník Raškovic každoročně monotematickou výstavu, čerpající ze získaných sbírek.

Jaký je památník dnes? Stále je jeho duší vedoucí knihovny Marie Zemanová, neúnavná organizátorka a iniciátorka dalších projektů. Velkou oporu pro stále náročnější akce má ve členech Sdružení, kteří v téměř nezměněné sestavě pracují již osmý rok. Do konce roku 2008 bylo obci a památníku darováno více než 350 předmětů, kterým je věnována náležitá odborná péče, řada z nich již byla ošetřena a konzervována, mnohé ještě na opravu čekají. Ke cti raškovického zastupitelstva slouží, že částka na opravu a údržbu sbírek je pravidelně součástí obecního rozpočtu. Depozitář se naplňuje zemědělským nářadím, nádobím, oděvními součástkami, školními pomůckami, fotografiemi ad.

Členy Sdružení jsou také pravnuci Jaroslava Ludvíka Mikoláše, kteří jsou správci torza jeho pozůstalosti. Z ní pak ochotně zapůjčují do instalací fotografie, publikace, časopisy a rukopisy. I když není fond dosud zpracován, je možné díky jejich ochotě nechat do téměř legendárního fondu nahlédnout alespoň prostřednictvím vystavování. Loňské jubileum knihovny a spolku „Palacký“ chtějí členové Sdružení připomenout nářečním slovníčkem, zaznamenávajícím mluvu starší a střední generace a doplněným o záznamy pověstí i vzpomínek publikovaných Mikolášem na stránkách „Bezkydských besed“ a v čítance „Památník Raškovic a okolí“. Zvláštním bonusem bude zvukový záznam mluvy

*Část expozice v raškovickém
památníku, r. 2008,
foto Marie Zemanová*

tří generací, v níž se prolínají pojmy vycházející z tradice s výrazy povýtce současnými.

Na počátku činnosti Sdružení byla snaha navázat na dílo vykonané zdejším rodákem Mikolášem, i když ten žil po většinu života v sousední Skalici v osadě Záhoří. Jeho vlastivědná a národopisná práce prezentovaná na stránkách jím redigovaného časopisu i velký počet zveřejněných zpráv o kulturních a společenských aktivitách jubilujícího spolku a knihovny byla spojena s rodnou obcí také osobností vydavatele – zdejšího krejčího Matuly.

Památník Raškovic a jeho expozice je v současné podobě místem setkávání tří generací raš-

kovických obyvatel, kteří svůj vztah k minulosti vyjadřují nejen svým zájmem o činnost, ale také darováním předmětů i účastí na programech připravovaných k významným dnům výročního zvykoslovného kalendáře.

Je málo míst na Těšínsku, která se mohou pochlubit takovým vztahem svých obyvatel k vlastní historii a kraji, v němž vyrostli a žijí. Jubileum bývá obvykle spojováno s hodnocením minulého a plánováním budoucího. V případě raškovických občanů je to jednoduché – to, co bylo vykonáno, je dobrým základem pro vše, co máme ještě vykonat.

K devadesátým narozeninám Miloslava Kročka

Karel Jiřík

Letos se dožil v tichu svého soukromí v Ostravě devadesáti let Miloslav Kroček, stavitel, bývalý soudní znalec a vlastivědný pracovník. Je nejstarším kmenovým badatelem Archivu města Ostravy se zaměřením na starší dějiny Moravské Ostravy. Jeho významné jubileum je vhodnou příležitostí ohlédnout se za dosavadní činnosti na poli historické vlastivědy.

Jubilant se narodil 12. února 1920 v Ostravě-Mariánských Horách jako syn báňského technika dolu Ignát (později Šverma). Po maturitě na reálce v roce 1938 vstoupil jako dobrovolník do čs. armády. Studium i praxí získal vzdělání ve stavebním oboru. Posledních třicet aktivních let pracoval jako hlavní technolog a vedoucí odboru rozvoje v podniku Výstavba OKD. Kromě své technické profese prováděl pro podnik filmovou dokumentaci. Natočil např. stavby prvních panelových důlních objektů OKD a dalších náročných staveb, jakož i stavbu ocelových těžních věží v jihomoravském uhelném revíru aj. V roce 1955 obdržel 2. cenu v celostátní soutěži amatérských filmů v Gottwaldově (dnes Zlín) za film „Stavba na Lučině“. Byl členem Klubu genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury Vítkovických železáren, do jehož Zpravodaje autorsky přispíval. Podílel se také na přípravě výstavy „Člověk–tvůrce tradic Vítkovických železáren 1828–1988.“

O dějiny Ostravska se zajímal už ve svém mládí, ale teprve jako důchodce, zbavený každodenních pracovních starostí, vybaven vynikajícími znalostmi jazykovými a později i odbornými se mohl naplno věnovat genealogii a historické topografii. Zjistil, že jeho rodokmen v regionu sahá až do 16. století a figurují v něm zajímavé osobnosti od pěti purkmistrů Moravské Ostravy,

Frýdku a Těšína (je mezi nimi například Bernard Leone, ostravský renesanční stavitel vlašského původu) až po blízké příbuzenství s legendárním zbojníkem Ondrášem z Janovic.

M. Kroček s velkým zaujetím prostudoval všechny pozemkové knihy města Ostravy ze 17. až 19. století. Díky této několikaleté mravenčí práci získal podrobný přehled o všech starých domech, majetkových a sociálních poměrech jejich majitelů včetně stavebního vývoje objektů, peněžní hodnoty a způsobu jejich očíslování. Mohl také určit domy umístěné v hradbách, předměstích, rozlišit domy velkoměšťanů, maloměšťanů, selské, zahradnické a chalupnické. Z tohoto významného historického pramene vycházel hlavně při zpracování dějin náměstí a jeho 42 domů právovárečného měšťanstva, jejichž členové vlastnili právo vařit a šenkovat pivo, šenkovat víno a vyrábět a prodávat pálenku. Naše znalosti o staré Moravské Ostravě obohatil v četných místopisných článcích, např. o dějinách staré radnice, školy, kostela, fary, mlýnů, valch, masných krámů aj. Studium pozemkových knih došel také k zajímavému a velmi důležitému poznatku o nevěrohodnosti některých faktografických údajů v lánových rejstřících, komínovém rejstříku, seznamu držitelů pozemků aj. S přihlédnutím k dalším pramenům mohl přesně odhadnout i počty obyvatel.

Odkryl dosud neznámou skutečnost o výrobě železničních vagónů ve Vítkovických železárnách v polovině 19. století, o pobytu proslulého barokního skladatele Pavla Josefa Vejvanovského do počátku 60. let 17. století v Ostravě. Vyvrátil také dlouho tradovaný omyl německého publicisty Franze Watollika hovořící o „hlouposti ostravských radních“, kteří údajně odmítli při stavbě

Miloslav Kroček

Severní dráhy Ferdinandovy v roce 1847 umístění železničního nádraží přímo ve městě, a proto muselo být postaveno ve vzdálenějším Přívozu, i tvrzení o velkém hospodářském úpadku města po Bílé hoře.

Zájem o vojenskou historii jej vedl také ke studiu válečného dění vůbec a zvláště prusko-rakouské války v roce 1866. Za své články a fotodokumentaci vztahující se k této problematice byl jmenován zasloužilým členem Komitétu péče pro udržování památek na tuto válku. Neopomněl upřít svou pozornost a svůj zájem také k Rakouskému Slezsku (dokumentace všech větrných mlýnů ke stavu v roce 1953 a v roce 2009) a Těšínsku (dějiny obce Sedliště a fojtů ve všech vsích frýdeckého panství).

Jako vynikající znalec dějin Ostravy uspořádal sbírky několika desítek tisíců pohlednic a fotografií v Archivu města Ostravy (totéž v Ostravském muzeu) i pomocí rekognoskace v terénu. Pro týž archiv zpracoval jmenný rejstřík ke všem starým

pozemkovým knihám jako významnou orientační pomůcku k třistaleté historii domů a jejich majitelů. Opravil a dokončil také neúplný plán města Ostravy z roku 1800.

Miloslav Kroček je i dnes stále aktivní, příkladný širokým rozsahem zájmů o minulost svého rodného města. Zdá se až neuvěřitelné, kolik bílých míst v dějinách Ostravy dovedl objasnit svými tematicky rozmanitými články a studiemi, případně vyvrátit některé omyly v dosavadní literatuře. Nejednomu autoru byl nezištně nápomocen radou díky svým dokonalým znalostem archivních pramenů staré Moravské Ostravy. Je příkladem vlastivědného pracovníka tím, že se dokázal v seniorském věku studiem a pilí vypracovat na úroveň profesionálního historika. Přejeme našemu jubilantovi hodně zdraví, životní pohody a aby jej potíže a neduhy vysokého věku postihovaly co nejméně a mohl tak i nadále pokračovat se zaujetím ve své činorodé práci a všestranné agilitě.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ M. KROČKA SE VZTAHEM K TĚŠÍNSKU:

Kroček, Miloslav: Větrné mlýny v Ostravském kraji. Radostná země, 1953, s. 16–19.
Kroček, Miloslav: Soupis větrných mlýnů v slezskomoravské oblasti. Radostná země, 1953, s. 61–64.
Kroček, Miloslav: Poslední větrné mlýny na Ostravsku. Za krásami domova, 4, 1957, č. 5, s. 104–107.
Kroček, Miloslav: Nová sbírka fotografií a pohlednic Archivu města Ostravy. Orlice, 1991, č. 1, s. 11–17.

Kroček, Miloslav: Ostravsko za války prusko-rakouské v roce 1866. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 19, 1999, s. 298–314.
Kroček, Miloslav: Z minulosti obce Sedliště. Těšínsko, 44, 2001, č. 3, s. 1–10.
Kroček, Miloslav: Fojti na frýdeckém panství. Těšínsko, 45, 2002, č. 4, s. 1–9.
Kroček, Miloslav: Fojti na frýdeckém panství. 2. část. Těšínsko, 46, 2003, č. 1, s. 1–7.
Kroček, Miloslav: Fojti na frýdeckém panství. 3. část. Těšínsko, 46, 2003, č. 2, s. 1–10.
Kroček, Miloslav: Větrné mlýny na severní Moravě a ve Slezsku. Srovnání jejich stavu v roce 1951 a v roce 2009. Vlastivědné listy, 36, 2010, (v tisku).

Památce Ivo Stolaříka

Mečislav Borák

Ivo Stolařík byl aktivním členem TJ Sokol, r. 1945, Stolařík, Ivo: Život není fráze. Paměti. Šenov u Ostravy 2002

Jeden z nejlepších znalců národopisného a hudebního bohatství Těšínska, PhDr. Ivo Stolařík, zemřel 11. ledna 2010 v Ostravě ve věku 86 let. Byl vzácným příkladem člověka, v jehož osobě se snoubil tvůrčí intelekt s vnímavou duší, jemnost a laskavost s pevnými morálními zásadami, sokolské tělo i duch s vědeckou precizností. Jeho život byl osudově spojen s hudbou: byl výtečným klavíristou, úspěšným sbormistrem a dirigentem, hudebním skladatelem a muzikologem, sběratelem a editorem lidových písní, ředitelem Státní (Janáčkovy) filharmonie Ostrava i hudebním pedagogem. K hudbě měla blízko i jeho práce v rozhlasu a televizi, kde působil jako reportér, moderátor, redaktor i režisér. Byl též významným etnografem a folkloristou, vědeckým pracovníkem a autorem řady odborných prací. Jeho monografie o goralské obci Hřava v mnohém předběhla svou dobu a je dodnes oceňována jako vědecky hodnotné dílo, jež zvěčnilo mizící lidovou kulturu.

Měl vydatný podíl na shromáždění bohatého etnografického materiálu z celého Těšínska, zvláště dokladů o lidové hudební kultuře, jenž nakonec našly uplatnění v encyklopedických pracích o Těšínsku. Podobně jeho výzkumy všech projevů hudebního života zachytily vývoj na celém Ostravsku v první polovině minulého století.

Ivo Stolařík měl v sobě hluboce zakořeněné zásady rodičovské výchovy, k nimž patřil nejen smysl pro umění a duchovní hodnoty, či soustavná péče o zdravé tělo, ale též upřímná láska k vlasti. Plně ji prokázal v době německé okupace, kdy se aktivně účastnil odboje a stal se jedním z nejmladších partyzánů v pověstném oddílu Jan Žižka Moravskoslezský (Lvice). Byl zatčen

gestapem a jen se štěstím přežil věznění, aby se ještě v posledních dnech války stal vojákem Československého armádního sboru. I když mu tato účast v odboji mohla později pomoci v kariéře, nikdy toho nevyužil a raději stál politicky stranou, až byl posléze zařazen mezi oponenty komunistického režimu a omezován ve své profesní a publikační činnosti. Přes tyto překážky po sobě zanechal impozantní vědecké i umělecké dílo a spoustu vděčných žáků a spolupracovníků. Ti, kdož ho znali, si s jeho jménem jistě hned vděčně vybaví ten trochu nesmělý, ale přímý a chápavý pohled v rozemátém obličejí s bujnou kšticí kladných filmových hrdinů, kteří dnes už v biografiích našich životů nějak ubývají. Čest jeho památce.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ I. STOLAŘÍKA SE VZTAHEM K TĚŠÍNSKU:

Stolařík, Ivo: Lidová hudební tvorivost na Hřavě. Radostná země, 2, 1952, č. 1–2, s. 22–36; č. 3–4, s. 109–116; 4, 1954, č. 2–3, s. 81–85.
Stolařík, Ivo: Hřava. Ostrava 1958.
Stolařík, Ivo: Pieśń ludowa w śląskiej części Czechosłowacji. In: Kubik, J. (ed.): Z zagadnień folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice 1977, s. 166–172.

Stolařík, Ivo: Patřili k prvním. Komentované dokumenty a vzpomínky k činnosti Obrany národa na Ostravsku. Ostrava 1994.
Stolařík, Ivo: Umělecká hudba v Ostravě 1918–1938. Šenov u Ostravy 1997.
Tomolová, Věra – Stolařík, Ivo – Štika, Jaroslav (edd.): Těšínsko 1–3. Šenov u Ostravy 1997, 2000, 2001.
Stolařík, Ivo: Život není fráze. Paměti. Šenov u Ostravy 2002.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ O I. STOLAŘÍKOVÍ:

Ivo Stolařík padesátníkem. Těšínsko, 16, 1973, č. 4, s. 8–9.
Malura, Miroslav – Zábrš, Václav: Pohled na hudební život na Těšínsku po roce 1945. Těšínsko, 27, 1984, č. 3, s. 27.
Malura, Miroslav (ed.): Stolařík, Ivo: Bibliografie 1940–1999. Ostrava 2000.
Borák, Mečislav: Těšínská nota v pamětech Ivo Stolaříka. Těšínsko, 46, 2003,

č. 1, s. 30–31.
Steinmetz, Karel – Boženek, Karel – Mazurek, Jan: Ivo Stolařík. Osobnost hudebního Ostravska. Ostrava 2006.
Borák, Mečislav: Tak blízko svobodě i smrti. Příběh Ivo Stolaříka z posledních válečných bojů u Kroměříže. Národní osvobození, 2007, č. 10, s. 7.

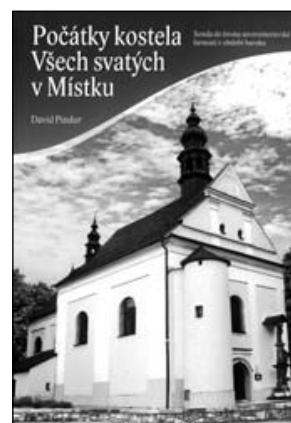
Publikace Počátky kostela Všem svatých v Místku

Pavlaína Běrská

Na první pohled drobná publikace Davida Pindura s podtitulem *Sonda do života severomoravské farnosti v období baroka* příjemně překvapí nejen svým obsahem, ale i grafickou úpravou, včetně řady kvalitních barevných reprodukcí. Těžiště práce spočívá ve sledování dějinné linie v prvních desetiletích 18. století, tedy době založení filiálního kostela Všem svatých v Místku v přímé vazbě na jeho fundátory, příslušníky rodiny Vidomusovy, jejíž genealogie ji řadí mezi jeden z nejstarších měšťanských rodů v Místku. Nejedná se však o stručný výčet sledu historických dat a událostí, jak je u tohoto typu literatury obvyklé, nýbrž o skutečně erudovaný i velmi poutavě zpracovaný text založený na studiu dostupných pramenů a literatury. Autor navíc citlivým vylíčením historicko-společenských souvislostí, zejména morové epidemie v Místku v letech 1715–1716, dokáže přiblížit i laické veřejnosti pozadí, projevy a přesahy fenoménu barokní religiozity na pomezí Moravy a Slezska v kontextu s myšlením měšťana na počátku 18. století. Hlavní pozornost je však směřována na dění kolem vlastní

fundace a položení základního kamene kostela Všem svatých v Místku v roce 1716 i bezprostřední vývoj v dalších letech až do definitivního dokončení stavby roku 1730. K nejzajímavějším pasážím patří medailon manželů Rudolfa a Roziny Vidomusových prolínající rodinné osudy se založením nového sakrálního objektu v místeckém katastru, nástin vlastního průběhu stavby s uvedením řady technických detailů a popis kostelního mobiliáře. Cenné jsou také odkazy na specifika dobové liturgie v průběhu celého textu. Díky obsáhlému poznámkovému aparátu a závěrečnému seznamu literatury a pramenů lze práci vysoce ohodnotit i z odborného hlediska, a přestože autor uvádí, že dílo vzniklo kompilací jeho dřívějších studií, obsahuje i řadu nových postřehů.

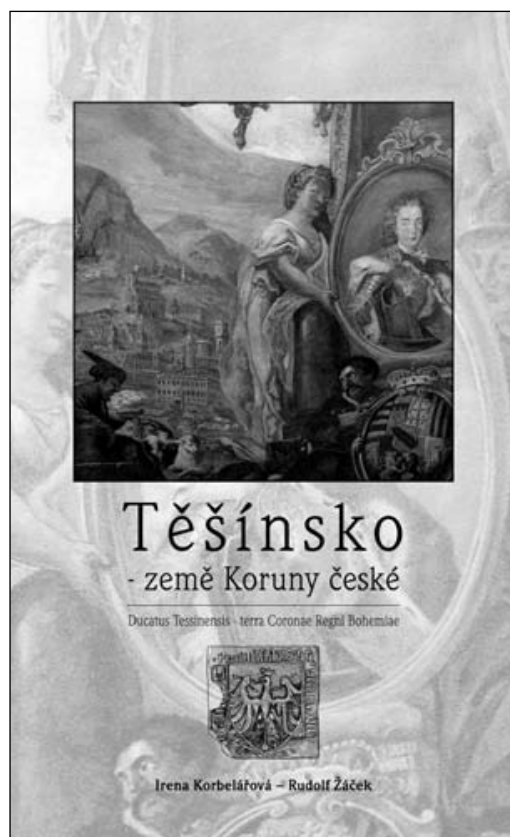
Pindur, David: Počátky kostela Všem svatých v Místku. Sonda do života severomoravské farnosti v období baroka. Římskokatolická farnost Místek, Frýdek-Místek 2009. 79 s., 43 barevných a černobílých vyobrazení. ISBN 978-80-254-5776-4

Jestliže si ještě před několika málo lety mohl nejdén zájemce o dějiny tzv. vedlejších zemí České koruny vcelku oprávněně postesknout, že se většina odborných i popularizačních prací vzniklých činností českých historiků dotýká ponejvíce českého a moravského jádra starého českého státu, dnes by již podobně laděný povzdech mnoho pochopení nenalezl. Bádání nad minulostí českého státu v jeho celokorunním kontextu se utěšeně rozvíjí nejen v regionálních, ale i v centrálních pražských výzkumných a obecněji kulturních institucích. Bez příspěvků tematizujících problematiku spojenou s dějinami Lužic a zejména Slezska se proto v dnešní době neobejde prakticky žádné pracovní setkání zainteresovaných odborníků od obecněji zaměřených konferencí po tematicky sevřenější workshopy. Ke slovu tak pozvolna přicházejí úvahy nad druhým krokem, kterým by měl být pokus o celistvěji zaměřený pohled, o syntézu sumy dílčích výstupů a interpretací. V případě Slezska se jako jedna z cest, jak tohoto cíle dosáhnout, nabízí též zpracování po linii jednotlivých historicky usazených regionů. Jedná se o způsob tradiční, usnadněný faktem, že se výsledkem dějinného vývoje slezská „země“ ve skutečnosti skládala z celé řady dílčích drobných „zemí“,

jednotlivých slezských knížectví. Od poloviny 18. století je navíc Slezsko trvale rozděleno mezi dva státní útvary, mezi jejichž dědice se počítá i současná Česká republika. Legitimní je proto rovněž přednostní zaměření na „domácí“ díl Slezska.¹ Představený způsob práce se pak může stát mimořádně efektivním, pokud jsou lokální dějiny důsledně nahlíženy perspektivou celku.

Výše naznačenou cestou se vydali rovněž autoři anotované publikace. Irena Korbelářová a Rudolf Žáček se nepochybně řadí k předním znalcům dějin české části Slezska, v tom zejména jeho východní poloviny. Kniha *Těšínsko – země Koruny české* lze proto považovat za sklenutí výsledků jejich mnohaletého výzkumu. Jak již samotný titul napovídá, v centru zájmu se ocitlo Těšínské knížectví, chronologický záběr je pak vymezen epochou středověku a raného novověku, tedy obdobím, v němž bylo Těšínsko součástí nejprve starého polského a posléze od počátku 14. století českého státu. Vlastní text je tak rozčleněn na tři základní hlavy. První je věnována historii zvoleného území před ustavením vlastního Těšínského knížectví a době vlády zakladatele země Měška I. (†1315). Druhá, rozsahem nejmohutnější část, je zasvěcena období, po které byl tento jihovýchodní cíp Slezska součástí České koruny. Zásadní krok v tomto směru učinil roku 1327 kníže Kazimír I., když přijal svou zemi v léno z rukou krále Jana Lucemburského. Ačkoli Těšínsko nepřestalo být až po sám práh moderní doby poměrně zaostalým koutem a periferií geografickou i mocensko-politickou, dokázali se někteří z jeho vládců prosadit u dvora českých panovníků či – později – na kolbišti celoslezské stavovské politiky. Vynikající příklady pozoruhodných osobních a dynastických kariér tvoří zevrubně představené životní příběhy Přemysla I. (†1410), špičkového dvořana a diplomata králů z rodu Lucemburků, Kazimíra II. (†1528), jedné z určujících postav jagellonského období českých dějin, či Václava III. Adama (*1524–†1579), s jehož jménem je spojeno pronikání luterské reformace a dotváření skutečně raně novověkých stavovských struktur společnosti knížectví včetně kodifikace zemského práva a pokročilé formalizace zemské správy. Rok 1653, tedy skon Alžběty Lukrécie, posledního člena těšínské piastovské dynastie, posléze připravil půdu pro stručnou závěrečnou skicu nastiňující dění spojené počátkem 18. věku s přechodem Těšínska do rukou lotrinského, resp. habsbursko-lotrinského rodu,

pod jehož vládou knížectví zvolna zamířilo vstříc systémovým hospodářským a společenským proměnám spjatým s érou průmyslové revoluce a kapitalistického podnikání.

Čtivý text je vystavěn chronologicky, syntetizující nadhled prolíná snaha přiblížit jej laické veřejnosti. Autoři si všímají všech členů těšínské větve piastovské dynastie, což odpovídá současným trendům ve vnitřní výstavbě monografických prací věnovaných genealogii a historii šlechtických rodů, v tom i některých slezských knížecích dynastiích.² Po metodické stránce se autoři – snad poněkud konzervativně – přidrželi klasického úzu výkladu politických dějin. Tento fakt je na škodu o to více, uvědomíme-li si, že se jinak zdařile pokusili o zasazení regionálních dějin do celoslezského, česky korunního, a v ojedinělých případech daných rozsahem aktivit některých knížat či požadavkem na srozumitelnost (např. události třicetileté války) i středoevropského kontextu. S povděkem lze kvitovat rovněž cílené sledování vztahů a vazeb, jež pojily těšínské Piastovce s prostředím polského královského dvora. Teprve s nástupem raného novověku, především však od jeho druhé poloviny, se objevují rovněž rozsáhlejší analytické vklady z oblasti sociálních a hospodářských dějin (vesničtí poddaní, měšťané, šlechta, ale i Židé), které dílčím způsobem dokreslují kulturněhistorické souvislosti hlavní výkladové linie. Tyto současně rozvíjejí drobné exkurzy pod čarou, ať se již jedná o biogramy některých výrazných osobností (Jan Sarkander, Jiří Třanovský, kariéry příslušníků místní nobility), střípky z oblasti populačních dějin (valašská kolonizace) a duchovní kultury (kult svatě Hedviky), o výklad některých fenoménů kunsthistorických a ze sféry dějin hmotné kultury (plastika těšínské madony z dílny Petra Parlře, lovecké pušky těšínské), či zasvěcený výklad o proměnlivém užívání českého, německého a polského jazyka na Těšínsku.

Kniha je obohacena řadou kvalitních černobílých i barevných reprodukcí ikonografického materiálu, funkční přílohy doplňuje přehledný rodokmen těšínských Piastovců a soubor map umožňujících učinit si představu o poloze

Těšínského knížectví v celku Slezska i České koruny, o místním rozsahu valašské kolonizace, hustotě středověkých hradních fortifikací a farní sítě, či o majetkové struktuře země. Odborníka potěší rozsáhlý poznámkový aparát, laického zájemce pak poměrně vyčerpávající soupis relevantních pramenů a sekundární literatury, který nevynechává ani nepublikované magisterské a doktorské práce.³ Uživatelský komfort nepochybně zvyšuje místní a jmenný rejstřík. Autoři se ve svém výkladu přirozeně nevyvarovali některých chyb a omylů. Při vědomí chronologické a věcné šíře záběru práce a syntetizujícím ambicím tvůrčího tandemu je to ovšem vcelku pochopitelné. Celkově lze proto uzavřít, že kniha *Těšínsko – země Koruny české* nepochybně představuje záslužný počín na poli zaplňování bílých míst naší minulosti, jenž jistě poslouží jako jeden z dílčích kroků na cestě k syntéze dějin celého Slezska.⁴

Korbelářová, Irena – Žáček, Rudolf: Těšínsko – země Koruny české. Ducatus Tessinensis – terra Coronae Regni Bohemiae. Muzeum Těšínska, Český Těšín 2008. 311 s., rodokmeny, mapy. ISBN 978-80-86696-10-2

Spoluautorka publikace Těšínsko – země Koruny české Irena Korbelářová v doprovodu ředitele a zástupce ředitele MT na slavnostní prezentaci své knihy, 3. září 2009, foto Dorota Havlíková

POZNÁMKY

- 1 Naznačenou cestou se vydali např. i Kouřil, Pavel – Prix, Dalibor – Wihoda, Martin: Hradý Českého Slezska. Brno – Opava 2000. Jejich dílo v sobě obsahuje vedle katalogové části zaměřené na jednotlivé hradní objekty rovněž kvalitní zpracování středověkých dějin Opavského a Krnovského a z části i Niského a Těšínska.
- 2 Viz zde především programovou ediční řadu Nakladatelství Lidové noviny „Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska“, jež posloužila za vzor mnoha jiným podnikům obdobného zaměření.
- 3 Přece jen však postrádám některé závažnější počiny z poslední doby, které se sice ne vždy týkají přímo Těšínska, vhodně by nicméně doplnily obecnější kontury výkladu. Připomenutí v této souvislosti zaslouží alespoň sborníky a kolektivní monografie z řady „Korunní země v dějinách českého státu“, viz Bobková, Lenka (ed.): Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační

- a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Praha 2003; Bobková, Lenka – Konvičná, Jana (edd.): Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století. Praha 2005; Bobková, Lenka – Konvičná, Jana (edd.): Korunní země v dějinách českého státu III. Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století. Praha 2007. Prozatím poslední svazek Bobková, Lenka – Konvičná, Jana (edd.): Korunní země v dějinách českého státu IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století. Praha 2009 již autoři nemohli mít k dispozici.
- 4 Srov. také Pindur, David: Korbelářová, Irena – Žáček, Rudolf: Těšínsko – země Koruny české. Ducatus Tessinensis – Terra Coronae Regni Bohemiae: K dějinám knížectví od počátků do 18. století. Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy, 2010, č. 1, s. 113–114.

Muzeum Těšínska (dále jen MT) vstoupilo v roce 2009 do sedmého desetiletí své existence. Naše ohlédnutí za právě uplynulým rokem muzejní práce bude mít podobnou strukturu jako dosavadní výroční zprávy. Jejich tradici jsme založili před šesti lety a ukazuje se, že tato bilance je mimořádně důležitá. Na jedné straně je shrnutím celoroční práce, na straně druhé nastiňuje směřování muzea nejen pro další období.

I v roce 2009 pracovalo MT jako příspěvková organizace Moravskoslezského kraje (dále jen MSK). Aktivita MT spadala do referátu Odboru stavebního řádu, kultury a památkové péče Krajského úřadu MSK, jehož vedoucí je JUDr. Marta Wrobllovská, vedoucí oddělení kultury při tomto odboru pak Ing. Jitka Koščáková. Dá se říci, že v roce 2009 se MT řadilo mezi největší muzea v kraji nejen co do počtu poboček, ale i množstvím svých aktivit pokračovalo tak v proměnách zahájených po roce 2004.

1. Odborné aktivity

Obsahují širokou škálu činností v oblasti prezentací, výzkumné i badatelské. Zásadním předmětem našeho zájmu ve všech sférách odborné činnosti bylo i v roce 2009 postižení státoprávních změn probíhajících v průběhu 20. století a jejich důsledků až do současnosti a dokumentace soužití všech národností žijících v regionu. Tato dokumentace a výstupy nabývají na významu s ohledem na 90. výročí dělení Těšínského Slezska v letech 1918–1920. Neméně významnou byla

i dokumentace změn životního prostředí a krajinných změn, které v důsledku průmyslového rozvoje a budování nové infrastruktury probíhají v našem regionu velmi dynamicky, zejména se jedná o rozsáhlé areály průmyslových zón, dálnice a další liniové stavby.

Dokumentace dosud živých projevů tradiční kultury i jejich vývoje je náplní práce etnografů a současně **pověřeného regionálního odborného pracoviště Ministerstva kultury ČR pro péči a uchování tradiční lidové kultury**, kterým je naše instituce. V krátkodobém horizontu byly řešeny dílčí problematiky jako například kontinuální výzkum drobné sakrální architektury v české části Těšínska či výzkum specifík regionální stravy a odívání. Výstupem z výzkumu drobné sakrální architektury byla výstava představená v květnu a červnu 2009 v reprezentačních prostorách Těšínského divadla.

Uplynula další sezona již více než tři desítky let trvajícího **systematického archeologického výzkumu lokality bývalého slovanského hradiště v Chotěbuzi-Podoboře**. V loňském roce byla sezona velmi dlouhá – práce probíhaly až do závěru podzimního období. Důvodem byl mimořádný rozsah nálezů. Jedním z nejzajímavějších byl objev železné sekery (širočiny) ze 14. století. Neméně zajímavými jsou železná miska tzv. slezského typu pocházející z 8.–9. století (starohradištní období) a nález seskupení kosterních pozůstatků zvířat (březí kráva, prase, 3 ovce a pes) z 2. poloviny 9. století, či keramické fragmenty nádob především z 9. století. Prezenci života slovanských předků umožňuje výchovně-vzdělávací komplex Archeoparku. V současné době probíhá další přípravná fáze plánovaného rozšíření komplexu. Vzhledem k tomu, že je Muzeum Těšínska pověřeným odborným archeologickým pracovištěm, zajišťujeme rovněž záchranné archeologické dohledy a výzkumy. V roce 2009 jsme jich v regionu realizovali více než desítku.

Pracoviště odborné **Muzejní knihovny Silesia** svým technickým vybavením i zázemím pro veřejnost již nespĺňovala náročné požadavky, které z jejich práce a poskytování informací a služeb vyplývají. Proto byla tato situace řešena v roce 2009 zásadním způsobem, na realizaci záměru získalo MT na návrh poslance Ing. Karla Sehoře účelovou dotaci ve výši 2,5 mil. Kč ze státního rozpočtu. V průběhu roku byl našimi pracovníky zpracován investiční záměr vybavení odborné knihovny a konzultován s Ministerstvem kultury ČR. Díky finanční pomoci mohlo MT vybudovat

Dne 16. července 2009 podepsali ředitelé Kysuckého múzea v Čadci Miloš Jesenský (vlevo) a Muzea Těšínska v Českém Těšíně Zbyšek Ondřeka smlouvu o dlouhodobé spolupráci, foto Lubica Podoláková

knihovnické pracoviště, které je nyní vybaveno špičkovou technologií. Tu představuje zejména **knížní scanner Book Eye A2**, dosud jediný svého druhu v Moravskoslezském kraji. Studovna byla vybavena novým nábytkem i výpočetní technikou, knihovní depozitáře posuvnými úložnými regály, všechny prostory novým nábytkem i klimatickými jednotkami. K revitalizaci Muzejní knihovny Silesia se podrobněji vrátíme v některém z dalších čísel letošního ročníku časopisu Těšínsko.

Pokračovala také již tradiční mezinárodní spolupráce a to zejména s polskými partnery. V roce 2009 byla nově navázána spolupráce s **partnery slovenskými** (Oravské múzeum Pavla Országa Hviezdoslava v Dolnom Kubíně, Kysucké múzeum v Čadci, Povážské múzeum v Žilíně) a také s **Maticí slezskou-Těšínskou oblastí**. Dlouhodobě probíhá spolupráce s městy v regionu. Nedílnou součástí činnosti je také spolupráce se školami všech typů a stupňů ve formě poskytování a zajištění odborné praxe nebo odborných posudků prací studentů a zvláště přednáškové činnosti.

2. Výstavní činnost, návštěvnost

V roce 2009 uspořádalo MT celkem 23 výstav, z toho většinu tvořily vlastní muzejní výstavy, 4 byly zapůjčeny a 16 bylo nově otevřeno.

První místo v připomenutí výstavní činnosti v loňském roce patří vybudování stálé expozice Muzea Těšínska věnované vývoji města Karviné. Rozhodnutí o vybudování expozice vychází ze zkušeností v ostatních výstavních síních, např. v Jablunkově, Orlové nebo Českém Těšíně. V každé z těchto našich výstavních síní je část prostoru věnována stálé expozici města, část proměnným výstavám. Tento model snoubí výhody stálých místních muzeí s výstavními a programovými aktivitami, a jejich návštěvnost je proto vyšší. Karviná čekala na svou stálou muzejní expozici poměrně dlouho. O to pečlivější byly přípravy na její vybudování. Expozice s názvem **Střípky z dějin Karviné** je umístěna ve Výstavní síni MT v Karviné. Prezence jednotlivých dějinných epoch je pojata v kontextu všech původně samostatných měst a obcí, na jejichž katastru se rozkládá dnešní statutární město Karviná (Fryštát, Darkov, Karviná, Louky, Ráj a Staré Město). Expozice věnuje pozornost přírodnímu prostředí zasazenému do širšího regionu Ostravska a Těšínska, nejstarším dokladům osídlení, životu ve středověku a raném novověku. Vůbec poprvé jsou představeny vzácné archeologické nálezy pocházející z území města z 15.–17. století. Dále je představena městská samospráva, každodenní život v průběhu staletí, řemesla, duchovní život, těžba uhlí, lázeňství, společenský a spolkový život, šlechtické rody, které se významně podílely

na průmyslovém rozmachu regionu (především rod Larisch-Mönnichů), návštěvy významných osobností ve městě (např. T. G. Masaryka v roce 1930) a mnohé další. K nejzajímavějším exponátům patří části mobiliáře ze zaniklých zámeckých a sakrálních objektů města, městská truhla s nejstarším vyobrazením znaku Fryštátu z roku 1660, kamenný erb, který byl původně součástí hrobky Larisch-Mönnichů v Karviné-Solci, liturgické předměty a textilie z místních kostelů, karvinský hornický oltář sv. Barbory z 2. poloviny 19. století, funkční orchestrion z let 1900–1910 i prapor Sokola Fryštát z 20. let 20. století. Autorem scénáře je Mgr. Kateřina Stenclá. Prostorového a výtvarného řešení expozice se zhostil Pavel Žabka. Věříme, že stálá expozice ještě více prohloubí zájem návštěvníků o historii města a přispěje ke zvýšení návštěvnosti této pobočky.

Muzeum Těšínska věnuje pozornost i návštěvníkům s nejrůznějšími zdravotními handicap. Každoročně připravuje výstavu, která je technicky zabezpečena tak, aby byla dostupná a srozumitelná i návštěvníkům s handicapem zraku, sluchu nebo imobilním občanům. V roce 2009 byla realizována výstava s názvem **Sport v našem životě** v Památníku životické tragédie v Havířově-Životících.

Z důvodu technické rekonstrukce sklepní části objektu Technického muzea v Petřvaldě byla v průběhu roku v této pobočce deinstalována expozice **Tradice hornictví na Karvinsku**. V průběhu roku 2010 bude připravena a otevřena nová stálá expozice věnovaná těžbě uhlí v regionu, hornickým tradicím i každodennímu životu. Výsledkem česko-polsko-slovenské spolupráce se stal ve 2. polovině roku 2009 výstavní projekt **Lidová tvorba česko-polsko-slovenského trojmezí**. Na přípravě projektu se podílela naše instituce,

Ve čtvrtek 10. prosince 2009 byla ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karviné-Fryštátě slavnostně otevřena nová stálá expozice s názvem Střípky z dějin Karviné, foto Kateřina Stenclá

Kováři z ostravské Střední umělecké školy Ave Art na Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích, 19. červen 2009, foto Lenka Bichlerová

Grafickou podobu loga Klubu Muzea Těšínska, které symbolizuje tzv. Těšínské kvítko neboli hvězdátec zubatý, vytvořil student Vojtěch Bruzek ze Střední umělecké školy Ave Art

Kysucké muzeum v Čadci, Gorolské turistické centrum v Mostech u Jablunkova a zástupci samospráv z českého, slovenského a polského pohraničí.

3. Doplnkové aktivity, přednášková činnost

Všechny expozice a výstavy jsou koncipovány tak, aby se staly součástí výukových programů a jsou určeny širokému spektru návštěvníků. Cílovými skupinami jsou zejména děti a studenti. Pro ně MT připravilo v roce 2009 celou řadu výchovně vzdělávacích aktivit. Snažíme se, aby byly akce pro školy připravovány v souladu s Rámcově vzdělávacími programy škol a byly přínosem pro výuku; mnohdy jsou přímo „šity“ školám na míru. Jedná se o besedy, přednášky našich odborných pracovníků ve školách (např. gymnázia v Bohumíně, v Českém Těšíně) i v pobočkách MT, projekty, workshopy, komentované prohlídky apod. (slavnostní zahájení sezony v Kotulově dřevěnce Dnem řemesel, vítání ptačího zpěvu, přednášky o velkých šelmách v Beskydech, noční prohlídka v Archeoparku, velikonoční jarmark atd.). Samozřejmostí jsou interaktivní koutky a doprovodné programy ve všech výstavních sálích podobně jako příprava pracovních listů ke všem výstavám. Během poměrně krátké doby se výrazně proměnil způsob prezentace, přibýlo doprovodných aktivit. Bez nich by byla návštěvnost mnohem nižší. Celková návštěvnost na všech pobočkách činila v loňském roce 41 526 návštěvníků, z toho se 2 913 osob zúčastnilo 92 přednášek. Dospělých návštěvníků bylo evidováno 11 462, mládež představuje 20 645 osob a neplatících přišlo 9 419.

Nejnavštěvovanější pobočkou roku 2009 se stal opět **Archeopark** v Chotěbuzi-Podoboře. Doprovodné programy v podání skupiny historického šermu Tizon a klasické prohlídky pro veřejnost či školy navštívilo v období květen–říjen celkem 15 686 návštěvníků, z toho 7 588 dospělých. Z uplynulých čtyř sezon byla tato druhou návštěvnicky nejslabší, důvodem bylo dlouhotrvající nepříznivé počasí v létě. Kvůli dešti odřeklo návštěvu hned několik nahlášených výprav a nepřišlo 619 žáků a studentů. Již druhým rokem se 28. září v Archeoparku konala **polní mše ke ctí sv. Václava** (ve spolupráci s Římskokatolickou farností Český Těšín). Poprvé se zde uskutečnilo **divadelní představení Nebe na zemi** v profesionálním provedení herců české scény Těšínského divadla.

4. Klub Muzea Těšínska

Kromě přednáškové činnosti pro školní mládež je již od podzimu roku 2008 v Českém Těšíně realizován cyklus čtvrtěčních odborných a populárněvědných přednášek pro dospělou veřejnost, které se konají s výjimkou července a srpna ve čtrnáctidenních intervalech. V rámci tohoto cyklu se nejvyššímu zájmu tradičně těšila oblast historie našeho regionu, v roce 2009 se jednalo např. o tato přednesená témata: reformace a počátky rekatolizace Těšínského knížectví (D. Pindur), manželky těšínských Piastovců, velcí těšínské Piastovci (obě R. Jež), heraldické památky Těšínska (K. Müller) a také červnový a zářijový výlet po pamětihodnostech Těšína (provázeli R. Jež a D. Pindur). Účastníci přednášek se v letošním roce dočkají také jejich tištěné podoby ve sborníku s názvem **Těšínsko v proměnách staletí**. Zájem o historii a vlastivědu a vysoká návštěvnost našich výstav i dalších akcí nás utvrdila v dlouho zrající myšlence vytvořit klub sdružující zájemce o těšínskou vlastivědu a příznivce MT. V prosinci 2009 byly vyřízeny veškeré náležitosti a zahájena činnost **Klubu Muzea Těšínska** (dále KMT), jenž nabídne členům výhody v podobě slev na vstupném, publikacích a rovněž automatický odběr časopisu **Těšínsko**. Tímto krokem se podařilo nejen zahájit činnost klubu, ale po letech také zvýšit počet odběratelů muzejního časopisu. Činnost KMT byla oficiálně zahájena 1. ledna 2010. Pro členy klubu budou nadále připravovány odborné přednášky a exkurze. O prvním roce života KMT, jehož členská základna činí k 9. únoru již více než 50 registrovaných členů, budeme referovat na stránkách **Těšínska** v příštím roce. Zájem veřejnosti o vlastivědný klub nás mile překvapil a je závazkem do budoucna.

Sít muzejních pracovišť a poboček doplňovalo **Regionální informační centrum** (dále RIC) v Českém Těšíně. Toto specifické muzejní

Úspěšnou akcí pro veřejnost byla Odborná procházka po Těšíně se zaměřením na památky období středověku a raného novověku pod vedením Radima Ježe a Davida Pindura, 10. září 2009, foto Lenka Bichlerová

pracoviště je jedním z nejlépe pracujících informačních center v kraji. Vhodným způsobem snoubí činnosti muzejní, zejména poskytování vlastivědných a turistických informací, s činnostmi z oblasti cestovního ruchu – prodejem průvodců, pohlednic, map apod. RIC prezentuje MT a celý region Těšínska na veletrzích cestovního ruchu. RIC je členem Asociace turistických informačních center ČR a je zařazeno do sítě oficiálních informačních center vládní agentury CzechTourism.

5. Sbírkotvorná činnost

Rok 2009 byl z hlediska sbírkotvorné činnosti mimořádně úspěšný. Sběrka MT byla obohacena naprosto výjimečným předmětem nedožité

historické i umělecké hodnoty, **nejstarší mapou Těšínského knížectví, jejímž autorem je Jonáš Nigrini (*?–†1742)**. Jedná se o kolorovanou mědirytinu, 2. vydání s měřítkem cca 1 : 160 000. Mapa byla zhotovena asi kolem roku 1730. Toto kartografické dílo se tak řadí k zásadním pramenům k historii Těšínského Slezska nacházejícím se v našem muzeu. Při shromažďování podkladů pro stálou expozici z historie Karviné se do sbírek podařilo získat ucelenou fotografickou reportáž ze svatby hraběnky Heleny Larisch-Mönnichové s hrabětem André Tarnovským. Unikátní **fotografické album ze života šlechtického rodu Larisch-Mönnichů**, který měl pro Karvinou a celý region ještě v meziválečném období mimořádný význam. Fotografie dokládají vztahy rodu

Výřez s městem Těšín a okolí z Nigriniho mapy Těšínského knížectví získané do sbírek Muzea Těšínska v r. 2009

Fotografie z unikátního svatebního alba hraběnky Heleny, roz. Larisch-Mönnichové, a André Tarnovského, 25. duben 1935, Muzeum Těšínska

na další významné evropské rody, ukazují jejich příbuzenské vazby i společenský život této aristokratické dynastie. Sňatek byl uzavřen 25. dubna 1935 v dnes již neexistujícím farním kostele sv. Jindřicha v někdejší Karvině (dnes Karviná-Doly). Součástí alba je více než 100 fotografií, svatební knížka s portréty novomanželů a seznamem hostů, zasedací pořádek svatebčanů v kostele i svatební menu.

MT vlastní ojedinělou kolekci těšínských stříbrných šperků, která svým významem daleko překračuje hranice České republiky. Dá se říci, že je téměř nemožné v současné době ještě získat předmět do sbírky. Přesto jsme v uplynulém roce získali hodnotný **stříbrný pás k těšínskému kroji**. Skládá se z deseti kazet a spon, je puncován, ryzost stříbra je 800/1000 a je značen písmeny EW. Pás doplňují tři řady řetízků s ozdobnými očky. Je datován lety 1877–1880.

Depozitáře Muzejní knihovny Silesia byly v rámci rekonstrukce vybaveny posuvnými regály, které navýšily dosavadní úložné prostory, foto Ivo Havlík

Sbírka MT se v roce 2009 rozšířila o 901 ks nových sbírkových přírůstků a 261 knihovních jednotek. Z nově nabytých přírůstků bylo 589 kusů získáno koupí, darem 174 kusy, sběrem pak 138 kusů. V průběhu roku zasedala sbírková komise. Členové tohoto poradního sboru svými znalostmi a zkušenostmi přispěli ke zhodnocení nabývaných předmětů a k vysoké úrovni sbírky Muzea Těšínska. Na nákup sbírkových předmětů bylo vydáno celkem 283 tis. Kč a 306 PLN. Závěrem roku 2009 je v Centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury ČR evidováno celkem 204 804 ks sbírkových předmětů v péči MT. Se sbírkotvornou činností souvisí i ochrana sbírkových fondů, které věnujeme mimořádnou pozornost. Ochrana je realizována formou zásahové a preventivní konzervace; celkem bylo zakonzervováno a zrestaurováno 986 předmětů. S finančním přispěním Moravskoslezského kraje byly v rámci dotačního Programu rozvoje muzejnictví Markétou Kropáčkovou z Prahy restaurovány dva vzácné staré tisky z fondů Muzejní knihovny Silesia – **evangelická postila Martina Filadelfa Zámrského** z roku 1592 a **katolický kancionál Slaviček rájský frýdeckého rodáka Jana Josefa Božana** z roku 1719. Nad rámec plánovaných konzervačních zásahů proběhla v uplynulém roce konzervace sbírkových předmětů pro karvinskou stálou expozici a konzervační ošetření fondu malovaných truhel.

6. Ediční a publikační činnost

Představuje jeden z tradičních pilířů odborných aktivit našeho muzea. Také v roce 2009 vyšla čtyři čísla čtvrtletníku **Těšínsko (52. ročník)**, které se i nadále udrželo mezi tzv. neimpaktovanými recenzovanými periodiky v České republice. Zařazení v tomto elitním klubu s sebou neslo drobné změny, které se týkaly především grafiky našeho časopisu. Nově přibyla také anglická resumé u recenzovaných článků a pravidelný seriál informující o knižních novinkách týkajících se nejen regionu Těšínska. Obsahová náplň 52. ročníku byla velmi pestrá a na hodnocení a výběr témat bedlivě dohlíželi členové redakční rady, kteří se pravidelně scházeli. Na stránkách **Těšínska** byla reflektována rovněž obě kulatá výročí našich moderních dějin – tedy průběh událostí roku 1939 a 1989 na Těšínsku. V první polovině roku 2009 vydalo MT v Českém Těšíně v rámci Programu rozvoje muzejnictví v Moravskoslezském kraji dlouho očekávanou publikaci Ireny Korbelařové a Rudolfa Žáčka s názvem **Těšínsko – země Koruny české. K dějinám knižectví od počátků do 18. století**. Modernímu syntetickému pohledu české historiografie na starší dějiny Těšínska je věnován prostor v samostatném článku v tomto čísle časopisu.

Skutečnost, že území Těšínska představuje v celé řadě dosud nezpracovaných témat ze své starší i novější historie stálou výzvu i inspiraci k dalším výzkumům, prokázaly i četné studie historiků Muzea Těšínska publikované v roce 2009 kromě časopisu Těšínsko také na stránkách dalších odborných periodik jako např. *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, *Časopis Matice moravské*, *Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek*, *Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis* aj. Odborní pracovníci naší instituce, Jan Al Saheb a David Pindur, jsou spoluautory rozsáhlé monografie ***Dějiny Frýdlantu nad Ostravicí, Lubna a Nové Vsi***, která čítá 747 stran. MT poskytlo k jejímu vydání Městskému úřadu ve Frýdlantu nad Ostravicí také řadu fotografií ze svých sbírek.

Výsledky závěrů výzkumu odborných pracovníků našeho muzea byly rovněž prezentovány za významného ohlasu auditoria na mezinárodních i tuzemských konferencích. Ze zahraničních akcí jmenujme konferenci **300 lat tolerancji na Śląsku Cieszyńskim. W 300-lecie założenia kościoła Jezusowego w Cieszynie**, konanou v pobožce katovické Slezské univerzity v Těšíně 21.–22. května 2009 a seminář **Príspevky k historiografii Kysúce** uskutečněný na půdě Kysuckého múzea v Čadci 22. května 2009. Historikové MT se svými referáty aktivně vystoupili také na prestižním mezinárodním koleniologickém kolokviu v Uherském Brodě (27. ročník) s názvem **Mezi konfrontací a smírem**, věnovaném čtyřsetletému výročí od vydání Majestátu Rudolfa II. Vyvrcholením těchto aktivit byla spoluúčast MT na organizaci dvoudenní mezinárodní vědecké konference **Šlechtic v Horním Slezsku v novověku (16.–19. století). Vztah regionu a center v osudech a kariérách místní či příchozí šlechty**. Uskutečnila se ve dnech 5.–6. listopadu 2009 v polském Těšíně a pořádalo ji Centrum pro hospodářské a sociální dějiny při Katedře historie FF Ostravské univerzity a Uniwersytet Śląski w Katowicach.

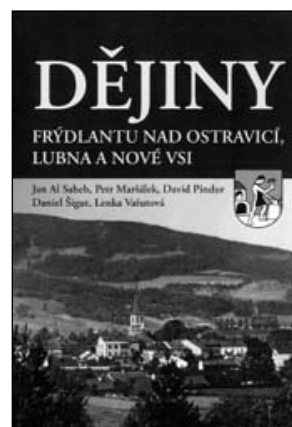
7. Personální zajištění

Nárůst aktivit, zejména v publikační a osvětové činnosti, vedl k nejdůležitějšímu rozhodnutí v personální oblasti, kterým byla změna organizačního řádu. Ten vešel v platnost po delších přípravách na konci roku 2009. Ke třem původním oddělením přibýlo **Oddělení prezentační a publikační**, jehož vedoucím se stal PhDr. David Pindur. **Oddělení výstavních síní a expozic** vede Mgr. Lenka Bichlerová, **Oddělení muzejních činností** Mgr. Kateřina Stenclá a **Oddělení provozně-ekonomické** Markéta Waloszková. Celkem bylo k 31. prosinci 2009 v MT zaměstnáno 54 osob, průměrný přepočtený stav za rok je

57,71 zaměstnanců. Obdobně jako v předchozích letech se počet zaměstnanců zvyšuje vždy v letním období, kdy v MT pracuje dalších 6 osob v Archeoparku a 1 osoba na Kotulově dřevěnce jako sezonní pracovníci. Celkem 22 zaměstnanců MT tvořili pracovníci s vysokoškolským vzděláním, 2 byli absolventy VOŠ, 21 mělo úplné střední vzdělání, 2 byli vyučení a 1 pracovník měl základní vzdělání. Průměrná měsíční hrubá mzda v MT činila 16 190,- Kč, přičemž je nutno dodat, že od dubna 2009 bylo zrušeno předchozí členění zaměstnanců na dvě kategorie – muzejní a provozní – odměňování všech zaměstnanců se nyní řídí podle jednotné tabulky z nařízení vlády ČR. Dodejme, že studentům, zajišťujícím archeologický výzkum v Chotěbuzi-Podoboře, bylo celkem vyplaceno na odměnách 154 950,- Kč. Nástupem kvalifikovaných zaměstnanců z řad absolventů Slezské univerzity v Opavě a Masarykovy univerzity v Brně došlo k nezanedbatelnému zvýšení vzdělanostní úrovně odborných zaměstnanců, a tím k personálnímu posílení a zajištění rozšiřujících se aktivit. V MT tak pracovali nejen historikové a muzeologové, ale i archeolog (1), historik umění (1), přírodovědci (2), etnografky (2) a další vysokoškolsky připravení zaměstnanci. Poprvé ve své historii bude zaměstnávat muzeum po své reorganizaci profesionálního editora a redaktora časopisu Těšínsko, poprvé také přibude projektový manažer, poprvé bude personálně zajištěna činnost Klubu MT i organizace publikační a přednáškové činnosti a konferencí.

8. Ekonomické zajištění

V roce 2009 činily **celkové výnosy MT** 30 099 tis. Kč, z toho byl příspěvek zřizovatele na provoz 25 151 tis. Kč, zbytek byl získán formou řady účelových dotací a grantů, ale také vlastními

Jan Matuszek,
místostarosta města Těšín,
zahajuje konferenci
Šlechtic v Horním Slezsku
v novověku (16.–19. století).
Přisedící (zleva): Ryszard
Kaczmarek, Milan Myška,
Zbyšek Ondřeka a Aleš
Zářícký, 5. listopad 2009,
foto Jiří Brňovják

příjmy z prodeje vstupenek, zboží a dalších služeb, které dosáhly částky 3 141 tis. Kč. **Celkové výdaje MT** v roce 2009 byly 29 957 tis. Kč. Dá se říci, že z hlediska objemu investovaných prostředků představuje rok 2009 mimořádně úspěšné období, hospodaření skončilo kladným hospodářským výsledkem ve výši 142 tis. Kč.

Největší **investici** představovala již zmiňovaná **modernizace Muzejní knihovny Silesia v Českém Těšíně**, celkové výdaje činily 2 245 tis. Kč a všechny byly plně kryty dotací ze státního rozpočtu ČR. Druhou největší loňskou investicí byla **oprava nádvoří u Památníku životické tragédie** ve výši 1 422 tis. Kč, z toho 586 tis. Kč bylo uhrazeno z účelové dotace MSK, třetí co do objemu vynaložených prostředků byla realizace **stálé expozice ve výstavní síni v Karviné** s celkovými náklady 830 tis. Kč, čtvrtou představoval **nákup užitkového vozidla Volkswagen Transporter** ve výši 722 tis. Kč, pátou pak první etapa **sanačních prací v suterénu Technického muzea v Petřvaldě** s náklady ve výši 493 tis. Kč. Dále bylo provedeno **vybavení přednáškových sálů v Českém Těšíně a Havířově velkoplošnou projekcí a výpočetní technikou**, které byly pořízeny za 434 tis. Kč, a **vybavení Archeoparku malotraktorem** za 248 tis. Kč. Všechny poslední jmenované akce byly financovány z účelových dotací MSK. Na restaurování a konzervaci sbírek

bylo vydáno 383 tis. Kč. Tato částka nezahrnuje mzdy a běžné provozní výdaje; obdobně jako u nákladů na realizaci výstav, které činily – bez karvinské stálé expozice – 422 tis. Kč. Z toho mzdové náklady v roce 2009 představovaly částku 11 212 tis. Kč; ve srovnání s předchozím rokem se jednalo o nárůst zhruba o půl milionu korun.

Během několika krátkých let se podařilo proměnit MT v moderní instituci, vytvořit velmi dobré podmínky pro práci zejména odborných zaměstnanců, vypovědět staré nájmy na nevyhovující prostory, přestěhovat a soustředit odborná pracoviště i ekonomické aktivity či v neposlední řadě proměnit Muzejní knihovnu Silesia v moderní pracoviště se špičkovou technikou. Prakticky každý zaměstnanec má dnes k dispozici vlastní počítač napojený na internet a intranet, ředitelství bylo vybaveno moderní počítačovou sítí a výkonnými servery i didaktickou technikou pro přednáškovou činnost včetně velkoplošné projekce. Byly zavedeny nové programy pro prezentaci MT a komunikaci mezi pobočkami, pro účetnictví, správu majetku i vedení knihovny a skladové evidence. Muzeum disponuje moderními služebními vozidly. To vše řadí MT mezi nadstandardně technicky vybavená muzejní pracoviště v kraji. Je na odborných zaměstnancích, zda dobré podmínky pro pokračování v připravovaných aktivitách v dalších letech využijí.

*Výroba knih v rámci akce
Kniha plná pověstí
ve Výstavní síni MT v Orlové,
23. duben 2009,
foto Petra Juřicová*

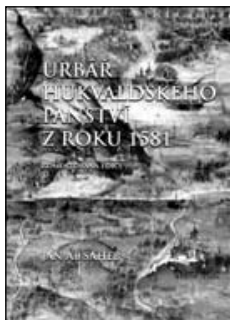
Výstavní činnost Muzea Těšínska, příspěvkové organizace rok 2009

Místo konání	Název výstavy	Datum konání
VS MT v Českém Těšíně	Stálá expozice: <i>Obrázky z minulosti Těšínského Slezska</i> Výstava: <i>Radnice v Českém Těšíně</i>	13. 1. 2009–31. 12. 2009
VS MT v Karviné	Stálá expozice: <i>Střípky z dějin Karviné</i> Výstavy: <i>Muzeum o muzeu</i> <i>Dějiny udatného českého národa</i> <i>Stavebnice Merkur</i> <i>Slované aneb jak žili naši předkové</i>	29. 5. 2008 –11. 1. 2009 27. 1. 2009–29. 3. 2009 7. 4. 2009–30. 9. 2009 10. 12. 2009–31. 3. 2010
VS Musaion v Havířově	Výstavy: <i>Sladký život čokolády</i> <i>Černobílý svět</i> <i>Pojďme na ryby</i> <i>Krása ženy</i>	25. 9. 2008–31. 1. 2009 25. 9. 2008–31. 1. 2009 17. 2. 2009–30. 6. 2009 11. 8. 2009–3. 1. 2010
Památník životické tragédie	Stálá expozice: <i>Okupace a odboj na Těšínsku</i> Výstavy: <i>Vznik republiky</i> <i>Lovecké zbraně</i> <i>Sport v našem životě</i>	25. 6. 2008–31. 3. 2009 16. 4. 2009–30. 8. 2009 17. 9. 2009–31. 1. 2010
Technické muzeum v Petřvaldě	Stálé expozice: <i>Tradice hornictví na Karvinsku</i> <i>Kouzelný svět tramvají</i> Výstavy: <i>Ten vánoční čas</i> <i>Skrytá příroda v hornické krajině</i> <i>Z petřvaldských školních lavic</i>	4. 12. 2008–31. 1. 2009 26. 2. 2009–27. 9. 2009 27. 10. 2009–15. 4. 2010
VS MT v Orlové	Stálá expozice: <i>Orlová – minulost i současnost</i> Výstavy: <i>Vzácné kočkovité šelmy ze sbírek SZM</i> <i>Za pověstmi těšínského kraje</i> <i>Papírová platidla</i>	21. 10. 2008–28. 2. 2009 17. 3. 2009–20. 9. 2009 8. 10. 2009–28. 2. 2010
VS MT v Jablunkově	Stálá expozice: <i>Z minulosti Jablunkova a okolí</i> Výstavy: <i>Putovali poutníci</i> <i>Bez nás si neškrtnete</i> <i>Velké šelmy v Beskydech</i>	11. 11. 2008–28. 2. 2009 26. 3. 2009–4. 10. 2009 15. 10. 2009–24. 1. 2010

Výstavy realizované Muzeem Těšínska mimo prostory Muzea Těšínska

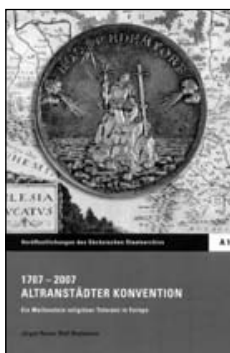
Těšínské divadlo, p. o., Český Těšín	<i>Kapličky, kříže a boží muka</i>	18. 5. 2009–28. 6. 2009
Gorolské turistické informační centrum, Mosty u Jablunkova	<i>Lidová tvorba česko-polsko-slovenského trojmezí</i>	27. 8. 2009–25. 9. 2009

Al Saheb, Jan: Urbář hukvaldského panství z roku 1581 (komentovaná edice). Frýdek-Místek 2008, 189 s., ISBN 978-80-8616-24-7

Výběrovou edici jednoho z nejvýznamnějších písemných pramenů k výzkumu osídlení severomoravského dominia olomouckých biskupů vydalo Muzeum Beskyd. Editor, historik Muzea Těšínska, v hutné úvodní studii přiblížil okolnosti vzniku pramene z iniciativy biskupa Stanislava Pavlovského, stav dochování (známy dva exempláře), diplomatický a paleografický rozbor a osobnosti jednotlivých písařů urbáře. Samotná ediční část zachycuje urbaniální dávky z 26 lokalit hukvaldského panství, mezi nimiž nechybí také Brušperk, Frenštát, Moravská Ostrava a Příbor.

Wolf, Jürgen Rainer (Hrsg.): 1707–2007 Altranstädter Konvention. Ein Meilenstein religiöser Toleranz in Europa. Veröffentlichungen des Sächsischen Staatsarchivs, Reihe A: Archiverzeugnisse, Editionen und Fachbeiträge, Band 10. Halle – Saale 2008, 196 s., ISBN 978-3-89812-587-1

Sborník z kolokvia konaného k 300. výročí od uzavření Altranstädtské smlouvy mezi císařem Josefem I. a švédským králem Karlem XII., vydal saský Státní archiv v Lipsku. Je zde publikováno 11 příspěvků německých, švédských a polských historiků vztahujících se k tomuto významnému milníku dějin slezského protestantismu a jeho následkům, mezi něž patřila i výstavba evangelického Ježíšova kostela v Těšíně.

Kladiwa, Pavel – Pokludová, Andrea – Kafková, Renata: Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914. II/1. Muži z radnice. Ostrava 2008, 751 s., ISBN 978-80-7368-595-9

Druhý díl knihy analyzuje komunální politiku a činnost obecních samospráv ve městech Moravy a Rakouského Slezska od poloviny 19. století

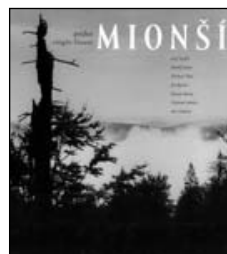
do výbuchu 1. světové války. Vedle shrnujících studií věnujících se problematice obecních voleb, samospráv, spolkového života a národnostních konfliktů je pozornost autorů soustředěna na konkrétní průběh zkoumaných jevů v prostředí sledovaných měst. Z Rakouského Slezska jsou zde zastoupeny Opava a Frýdek, z Moravy pak Moravská Ostrava, Nový Jičín, Olomouc, Přerov, Příbor a Vítkovice. Součástí knihy je CD příloha s databází členů obecních samospráv a komunálních úředníků zmíněných měst.

Knybel, Vladimír: Ve stínu hutě. Obrazem do minulosti Třince. Pod osloną huty. Widoki z przeszłości Trzyńca. Vendryně 2008, 197 s., ISBN 978-80-904165-0-5

V obrazové publikaci najdeme množství dobových fotografií a autorových kreseb, které mají přiblížit původní podhorskou obec Třinec takovou, jaká bývala v 19. století, kdy zdejší arciknížecí hutě kontrastovaly s venkovským charakterem krajiny. Díky rozvoji hutí a souvisejícímu stavebnímu i demografickému růstu byl Třinec v roce 1931 povýšen na město.

Prales Mionší. Virgin Forest Mionší. [Praha] 2009, 245 s., ISBN 978-80-86970-91-2

Výpravná obrazová publikace zachycuje pomocí černobílých fotografií proměnlivou tvář jedné z nejpozoruhodnějších přírodních lokalit České Republiky za uplynulých více než 60 let. Jedlobukový praes Mionší, ležící v Chráněné krajinné oblasti Moravskoslezské Beskydy na hřebeni a svazích rozsochy Úplaz a Menší vrch, je již od roku 1954 nejvýznamnější rezervací na Těšínsku. Fotografie Josefa Sudka, Rudolfa Jandy, Jana Byrtuse, Vladimíra Bichlera, Herberta Thiela jsou doplněny texty Otty Haucka ml. a Petra Helbicha.

Města a obce Těšínska se představují

Pražmo

Podhorské Pražmo se řadí mezi nejmladší obce Těšínského Slezska. Leží v levobřežním údolí řeky Morávka před jejím soutokem s levostranným přítokem Mohelnicí. Katastrem obce protéká řada dalších potoků, například Čuvný nebo Hluchý, které pramení v Oboře, nejvýše položeném místě Pražma (709 m n. m.) sahajícím na masiv hory Velký Travný (1203 m n. m.). Celá plocha Pražma náleží do Chráněné krajinné oblasti Beskydy. Lesní porost v současnosti pokrývá třetinu katastru Pražma.

Obec byla založena roku 1777 držitelem frýdeckého panství hrabětem Janem Nepomukem Pražmou z Bílkova na pozemcích zrušeného panského dvora a jelení obory. V této oboře existovalo již v 17. století dřevěné sídlo s věží a kaplí pro příležitostné pobyty frýdecké vrchnosti, tzv. lusthaus. Objekt je poprvé písemně doložen k roku 1664. Pražmo získalo jméno po svém zakladateli. Oficiální název zněl až do roku 1924 Pražma. Obec vznikla na katastrech Morávky, Krásné a Raškovic v těsné blízkosti dřevěného kostela sv. Jana Nepomuckého v Morávce. V roce 1804 Pražmo čítalo 61 domů a 407 obyvatel, v roce 1921 pak 82 domů a 462 obyvatel. Nejrozšířenějším výrobním odvětvím zdejšího obyvatelstva bylo až do 1. světové války tkalcovství. Obživu nabývala také práce v okolních lesích, patřících v letech 1798–1918 habsburským arciknížatům. Později poskytla zaměstnání mechanická tkalcovna v sousedních Raškovicích či parní pila Františka Řeháka v Pražmě na místě původního mlýna a pily (č. p. 1).

Nejvýraznější dominantou a památkou obce je farní kostel sv. Jana Nepomuckého z let 1807–1817. Předchůdcem klasicistní stavby byl dřevěný kostel vystavěný nákladem Jana Nepomuka Pražmy v roce 1762. Jelikož byl postaven ještě před založením Pražma na katastru Morávky, zůstal k původní obci příslušný i nadále. Po vzniku samostatné farnosti roku 1785 došlo ke kompromisnímu řešení a ustanovení názvu: farnost Morávka se sídlem v Pražmě. Škola a hřbitov však byly přičleněny k Pražmu. Zajímavostí současného trojlodního kostela je hlavní oltář, který je menší kopií hlavního oltáře poutního chrámu Navštívení Panny Marie ve Frýdku. Hlubokou religiozitu obyvatel Pražma připomíná množství starších i novějších drobných sakrálních objektů, z nejvýznamnějších uvedme sochu sv. Jana Nepomuckého z roku 1838 postavenou u kostela nákladem arciknížecího správce panství Martina Řeháka. Pomník obětem fašismu zhotovený podle architektonického návrhu Vladimíra Chamráda byl odhalen 5. dubna 1946. Původní zástavbu obce připomíná dodnes několik dochovaných dřevěnic.

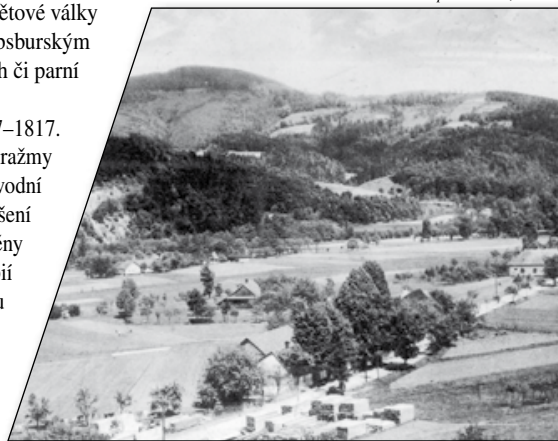
Již dávno před zavedením pravidelné autobusové linky do okresního města Frýdek v roce 1920 byla obec vyhledávána návštěvníky pro svou malebnost a ideální výchozí polohu k výletům do Beskyd. Často zde pobýval také Pěvec Slezských písní. Petr Bezruč Pražmo zmiňuje hned v několika básních. Na hřbitově na Zlani údajně odpočívá také skutečná předloha jeho Maryčky Magdonové. V letech 1931–1932 byl vystavěn zdejším starostou Janem Řehákem Hotel Travný. Byl slavnostně otevřen k 1. únoru 1932, o měsíc později zde našla své působiště také místní pošta (sídlí v obci od roku 1872).

Druhá polovina 20. století změnila výrazně tvář obce, která je sídlem lesní správy pro okolní revíry o rozloze přes 3 000 ha již od roku 1877. Rozvoj Lesního závodu Frýdek-Místek v 60. a 70. letech 20. století měl výrazný vliv na život v obci. Vzhledem k tehdejšímu navýšení těžeb dřeva ve zdejší oblasti od roku 1971 bylo započato s výstavbou panelového sídliště Vlčanky, které téměř zdvojnásobilo počet občanů Pražma. V letech 1980–1983 byla vystavěna také mateřská škola. Základní škola v Pražmě (založena ještě jako škola Morávky roku 1761) zanikla v roce 1962 a zdejší děti navštěvují dnes základní školy v Morávce a Raškovicích. V obci se nachází vedle pošty také dům s pečovatelskou službou v objektu tzv. Rajmanea. To bylo vystavěno v letech 1935–1936 jako ubytovna pro sirotky a polosirotky díky finančnímu odkazu zdejšího rodáka Františka Rajmana (†1912), profesora latiny na gymnáziu v ruském Petrohradě a jeho manželky Kláry (†1918).

Obec byla v letech 1980–1990 sloučena s Morávkou, Raškovicemi, Krásnou a Vyšními Lhotami v integrované obec Morávka. Pražmo v současnosti žije bohatým společenským životem. Z četných spolků a organizací patří k nejaktivnějším Sbor dobrovolných hasičů (založen roku 1927) či skautské středisko Štít (od roku 1998, původně bylo součástí frýdeckého střediska Kruh). Malebná poloha obce, její vybavenost a dobrá dostupnost jsou příslibem rozvoje Pražma i zdejšího turistického ruchu v budoucnu.

Kostel sv. Jana Nepomuckého, r. 1929

Pohled k údolí Vysutý, r. 1929

Hotel a restaurace Travný, r. 2009

Centrum obce, v pozadí masiv Lysé hory, okolo r. 1935

Adresa: Obecní úřad Pražmo, Pražmo 153, 739 04 Pražmo, telefon: +420 558 692 240, e-mail: podatelna@prazmo.cz, <http://www.prazmo.cz> • Starosta obce: Marek Kaniok, DiS. • Počet členů zastupitelstva: 7 (ČSSD – 1 mandát; KDU-ČSL – 1, Sdružení nezávislých kandidátů 2; Pražmo pro občany – občané pro Pražmo 3) • Počet obyvatel k 31. 12. 2009: 979 obyvatel, z toho 511 žen a 468 mužů • Rozloha: 355 ha

